

Projekt S knížkou do života a čtenářská gramotnost

Metodická příručka pro práci knihoven
s dětmi ve věku 3–6 let

Národní knihovna České republiky
Knihovnický institut

Bookstart

Projekt S knížkou do života a čtenářská gramotnost

**Metodická příručka pro práci knihoven
s dětmi ve věku 3–6 let**

Veronika Laufková a kol.

Praha 2020

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Laufková, Veronika

Projekt S knížkou do života a čtenářská gramotnost : metodická příručka pro práci knihoven s dětmi ve věku 3–6 let / Veronika Laufková a kol. – 1. vydání. – Praha : Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2020. – 1 online zdroj
Obsahuje bibliografie a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7050-733-9 (online ; pdf)

* 028.1-021.67 * 028.1 * 028.6 * 028.1-053.2 * 316.346.32-053.4 * 159.922.72 * (072)

– S knížkou do života (Bookstart) (projekt)

– čtenářská pregramotnost

– čtenářská gramotnost

– výchova ke čtenářství

– dětské čtenářství

– děti předškolního věku

– vývoj dítěte

– metodické příručky

028 – Čtení. Četba [12]

Základem metodické příručky ke druhé etapě projektu *S knížkou do života* je stať PhDr. Veroniky Laufkové, Ph.D., z Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání a Katedry české literatury Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Do publikace dále přispěli scénáři programů pro děti ve věku 3–6 let Markéta Dubnová z Knihovny města Hradce Králové, Mgr. Hana Hellebrantová, Mgr. Marta Malchárková a Mgr. Pavla Řehová z Knihovny města Ostravy a Jana Roškotová z Městské knihovny Sedlčany. Úvod napsala a publikaci sestavila Mgr. Zlata Houšková ze Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR (SKIP).

Publikace vychází s podporou Ministerstva kultury ČR.

© Národní knihovna České republiky, 2020

ISBN 978-80-7050-732-2

ISBN 978-80-7050-733-9 (elektronická verze)

Obsah

Úvod	5
1 Čtenářská gramotnost a pregramotnost	9
1.1 Čtenářská gramotnost	9
1.2 Čtenářská pregramotnost	10
1.3 Složky čtenářské gramotnosti a pregramotnosti	12
1.4 Faktory ovlivňující čtenářskou pregramotnost	13
2 Charakteristika dítěte předškolního věku ve věku 3 až 6 let ve vztahu k rozvoji čtenářské pregramotnosti	15
2.1 Fyzický vývoj	15
2.2 Kognitivní vývoj	16
2.3 Vývoj řeči a komunikace	20
2.4 Sociální a emocionální vývoj	23
3 Jak pracovat s knihou	26
3.1 Konstruktivistické pojetí učení a třífázový model učení	26
3.2 Jak klást vhodné otázky	28
3.3 Předčítání a vyprávění	31
3.4 Jak rozvíjet u dětí čtenářské strategie	32
3.5 Vybrané aktivity a činnosti podporující porozumění textu	36
4 Doporučená literatura k přípravě lekcí a aktivit	40
5 Závěr	42
Seznam literatury	43
6 Příklady aktivit z knihoven	46
Čarodějnice (Městská knihovna Sedlčany)	46
Kosprd a Telecí (Městská knihovna Sedlčany)	56
Oslava při měsíčku (Knihovna města Ostravy)	63
Pohádky od rybníka Brčálníka (Městská knihovna Sedlčany)	68
Příšerky si čistí zoubky (Knihovna města Ostravy)	77
Vládův drak (Knihovna města Ostravy)	83
Začarovaná zelenina (Knihovna města Hradce Králové)	88

Úvod

Projekt *S knížkou do života (Bookstart)* vstupuje rokem 2021 do **nové etapy** své existence v České republice. Děti, které obdržely první sady a začaly s rodiči navštěvovat knihovny, se v tomto roce dožívají 3 let. Vědí již, jaký kouzelný svět v sobě knížky skrývají, proč a jak používat slova, chápou jejich význam, vnímají jejich krásu. Rodiče už vědí, s čím jim knihovny mohou pomoci na cestě dětí ke čtenářské (a následně funkční) gramotnosti a ke čtenářství. Zvykli si doma dětem číst a o knihách si s nimi povídat, prožívat spolu hezké chvíle s knihou. Všichni společně si chodí do knihovny knihy půjčovat a navštěvují také pro ně speciálně připravené, ale i další akce knihovny. V některých knihovnách vznikly kluby těchto „projektových“ rodin s nejmenšími dětmi.

V jejich společném životě však **nastává první zlom: děti začínají chodit do mateřských škol**, rodiče se postupně vracejí do zaměstnání. Neskončí tím jejich společná cesta ke čtenářské gramotnosti a čtenářství? Knihovny zapojené v projektu věří, že ne, a jsou připraveny znovu pomoci a připomenout význam četby pro další život. **Pro tříleté děti je připravena nová kniha ke společnému čtení**, tentokrát jsou to nejznámější lidové pohádky v převyprávění Ivony Březinové doplněné spoustou otázek a úkolů, a také **hra**, kterou mohou společně s rodiči hrát a jež pomáhá dětem na cestě k porozumění a osvojení přečteného textu. Rodičům pak jejich roli průvodce světem slova usnadní například připravený **strukturovaný seznam doporučené literatury** pro děti – a samozřejmě pohotově vstřícní pracovníci knihoven při dalších setkáních v knihovně.

Většina veřejných knihoven dlouhodobě běžně spolupracuje na podpoře čtenářské gramotnosti a čtenářství s mateřskými školami v místě. Pro knihovny zapojené v projektu jde však opět o spolupráci jinou – **o spolupráci s rodinou, s rodiči a jejich dětmi**. I v této etapě projektu tedy půjde pro mnoho knihoven o nový typ aktivit.

Druhá etapa projektu nabízí šanci pro další knihovny. V projektu pokračují ty, které jsou v něm zapojeny z předchozích let, ale připojit se mohou knihovny nové, a to dokonce i ty, které si momentálně netroufají

na práci s nejmenšími dětmi (ve věku 0 – 3 roky). Podmínky projektu totiž připouštějí, že:

do projektu se nově může zapojit knihovna zpočátku pouze s kategorií dětí ve věku 3–6 let, pokud si zatím netroufá na práci s kategorií ve věku 0–3 roky; i když perspektivně by měla realizovat celý cyklus, tedy i první etapu s dětmi ve věku 0–3 roky

Knihovna se tedy může připojit aktivitami pro věkovou kategorii 3–6 let a teprve po získání zkušeností začít pracovat také s dětmi nejmenšími. Ostatní podmínky připojení k projektu zůstávají stejné nebo obdobné jako ty, které platí pro projekt jako celek:

- * včasné závazné objednání motivačních setů (pro děti ve věku 3–6 let)
- * institucionální členství knihovny ve SKIP
- * jednání o spolupráci s obcí
- * předání motivačních setů v knihovnách v průběhu roku (na akci pro rodiče s dětmi (nikoli v rámci návštěvy MŠ))
- * budování/zajištění relevantního fondu literatury pro rodiče a děti do 6 let v knihovně
- * uspořádání (minimálně) čtyř relevantních akcí pro rodiče s dětmi (ve věku 3–6 let)/rok
- * průběžné zvyšování kvalifikace v této oblasti (pomoci může například i tato publikace, krajské semináře ad.)
- * dokumentace aktivit v rámci projektu a podávání referencí o nich (nejméně 1x ročně) – knihovny, které pracují s dětmi obou věkových kategorií, společně za celý projekt, to znamená, že není nutná oddělená dokumentace
- * propagace projektu a aktivit v obci
- * udržitelnost projektu – dovedení dětí do 1. třídy základní školy
- * ideálně pokračovat s dětmi, které již získaly první motivační sety (věk 0–3 roky), lze však uvítat i další děti ve věku 3–6 let

Popisovat zde projekt *S knížkou do života (Bookstart)* asi není nutné. Avšak pro ty, kteří s ním nejsou blíže obeznámeni, případně pro ty, kteří se chtějí dozvědět o projektu jako celku i o dílčích otázkách více, doporučujeme navštívit webové stránky: <https://www.sk-nizkoudozivota.cz/>. Zájemci zde najdou všechny potřebné informace pro knihovny, pro rodiče, ale také např. pravidelně vydávaný Zpravodaj s aktualitami či ohlasy veřejnosti a reflexi v médiích. Kromě uvedeného webu mohou být trvalými pomocníky připojených knihoven

také tyto vydané metodické publikace, případně jejich elektronické verze:

Buletin SKIP: S knížkou do života – projekt Bookstart v českém prostředí. 2017, zvl. č. 1. Praha, 2017. ISSN 1210-0927. Dostupné též z https://www.skipcr.cz/dokumenty/zc_17-1.pdf.

HOUŠKOVÁ, Zlata a Veronika LAUFKOVÁ. *Jak na projekt S knížkou do života (Bookstart): Metodická příručka.* Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2018, 47 s. ISBN 978-80-7050-703-2. Dostupné též z <https://ipk.nkp.cz/docs/ctenarstvi/jak-na-projekt-s-knizkou-do-zivota>

POŽIVILOVÁ, Markéta. *Nápady, náměty a scénáře na setkání rodičů a nejmenších čtenářů v knihovnách: S knížkou do života – Bookstart.* Praha: Národní knihovna České republiky - Knihovnický institut, 2019, 71 s. ISBN 978-80-7050-717-9. Obsahuje bibliografii a bibliografické odkazy. Dostupné též z <https://ipk.nkp.cz/docs/ctenarstvi/bookstart-namety-napady-a-scenare>

Naše nová publikace by měla rozšířit spektrum těchto metodických příruček a být teoretickým i praktickým pomocníkem knihoven pro práci s dětmi ve věku 3–6 let. Její podstatnou část opět tvoří text **PhDr. Veroniky Laufkové, PhD.**, z Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání a Katedry české literatury Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, který je tentokrát věnován problematice čtenářské gramotnosti a pregramotnosti (jejím součástí, faktorům, jež ji ovlivňují...). Charakterizuje dítě ve věku 3–6 let (fyzický, kognitivní, sociální a emotivní vývoj, vnímání, paměť, vývoj řeči a komunikace...), ale věnuje se také přímo práci s knihou, čtením a vyprávěním, metodice kladení otázek, rozvoji čtenářských strategií i vybraným aktivitám a činnostem podporujícím porozumění textu a obsahuje i seznam další doporučené literatury ke studiu. Knihovníci se tedy ze stati dozvědí o vývoji a specifikách této věkové kategorie dětí i vhodných formách a metodách práce s nimi na podporu čtenářské gramotnosti.

Na slovo odborníka pedagoga pak v druhé části publikace navazují praktické příklady aktivit knihoven pro tuto věkovou kategorii dětí (s rodiči) v podobě úspěšných scénářů z Knihovny města Ostravy, Knihovny města Hradce Králové a Městské knihovny Sedlčany (řazeno abecedně dle názvů) – **tipy na aktivity jsou označeny fialově**. Scénáře, tolik žádané (a pozitivně hodnocené) již v metodických publikacích pro práci s první věkovou skupinou projektu (0–3 roky), mohou

sloužit opět jako modely, vzory a inspirace k tvorbě vlastních aktivit v zapojených knihovnách, a to jak z hlediska obsahu a použité literatury (knížky pro děti), tak z hlediska metodického (jak vytvořit scénář, definovat cíl akce, jaké použít metody a formy práce atp.). **Odkazy na lekce knihoven jsou dále v textu označeny oranžově.**

Věříme tedy, že publikaci přivítají jak zkušení, tak ti, kteří v projektu začínají, a doufáme, že je nezklame. Zároveň bychom byli rádi, kdyby byla inspirací a motivačním čtením pro všechny knihovny, které se dosud nerozhodly k projektu připojit. Děti i jejich rodiče totiž naši pomoc nejen potřebují, ale jak víme, také vítají a oceňují. **Nebojte se a poďte jim i všem ostatním ukázat, že nejlepší je vstoupit do života s knížkou!**

1 Čtenářská gramotnost a pregramotnost

Knihy se pro dítě stávají jednou z možností, jak poznávat svět kolem sebe, ale i samo sebe, jak objevovat krásu jazyka, jak si rozšířit slovní zásobu i rozvinout fantazii a estetické cítění. Stává se pro ně zdrojem citových zážitků, a proto k ní má velmi často kladný vztah.

(volně dle Lepilové, 2014)

Čtenářská gramotnost je zásadní pro to, abychom obstáli ve škole, na trhu práce, ale i v běžném životě. Tkví v celkové kultivaci člověka, v rozšiřování znalostí, v pěstování postojů a hodnot, vztahu ke knize, ke čtení, které přináší radost a umožňuje sdílení čtenářských zážitků a zkušeností. Čtenářská gramotnost je prostředkem vzdělávání a informovanosti člověka a má význam pro celoživotní učení.

Dříve byl za gramotného člověka považován ten, kdo uměl číst a psát, tj. zvládal techniku čtení a psaní. V dnešním komplikovaném světě již pouze tato dovednost nestačí. Nestačí ani samotné čtenářství, jež je dle Trávníčka (2010, s. 42) vztahem ke čtení, který si člověk buduje na základě vlastních čtenářských zkušeností. Prioritou současného vzdělávání je dle Fasnerové (2017) vybavení žáků klíčovými kompetencemi, které jsou využitelné v praktickém životě. Jejich získání je ovšem podmíněno vysokou úrovní čtenářské gramotnosti, na niž je nutno pohlížet jako na předpoklad kvalitního vzdělávání.

1.1 Čtenářská gramotnost

Čtenářská gramotnost je „celoživotně se rozvíjející vybavenost člověka **vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi, postoji a hodnotami potřebnými pro užívání všech druhů textů v různých individuálních i sociálních kontextech**“ (Čtenářská gramotnost ve výuce, 2011, s. 8). Nezahrnuje tedy jen znalosti a dovednosti, které se vážou na techniku čtení, psaní a porozumění textu – běžného textu, odborného textu i textu krásné literatury, ale zdůrazňuje schopnost čtenáře o textu přemýšlet, uplatňovat vlastní myšlenky a zkušenosti v následném použití získaných informací pro funkční účely, pro uplatnění v praktickém životě, pro aktivní účast ve společnosti.

Čtenářská gramotnost je utvářena všemi čtyřmi, vzájemně se ovlivňujícími **formami komunikace**: čtením, psáním, mluvením

a nasloucháním. Jejich synergií je dosahováno vyšší kvality čtenářské gramotnosti (Lipnická, 2009, in Doležalová, 2018, s. 8). Samostatně bývá vydělováno porozumění textu.

V současnosti se uplatňuje tzv. **integrativní model** čtenářské gramotnosti, který zahrnuje činnosti, jež cílí na rozvoj více dovedností najednou, které umožní prohloubit prožitek z knihy, lépe si zapamatovat její obsah, nové znalosti a snadněji pochopit souvislosti. Jedná se o integraci výtvarných, pohybových, hudebních či dramatických činností při zapojení všech smyslů. U dětí tak podporujeme celou řadu dalších dovedností, klíčových kompetencí a schopnost kritického myšlení. Naším zájmem by měl být komplexní přístup k rozvoji gramotnosti (dává prostor pro integraci poznatků z různých oborů i poznávání dítěte, různorodost činností ovlivňuje celou osobnost dítěte; je **příležitostí** pro spoluzodpovědnost dětí a vytváření prostoru pro rozvoj jejich samostatnosti). Integrativní model čtenářské gramotnosti předpokládá spolupráci na jejím rozvoji s rodinou, školou, knihovnou a dalšími institucemi.

1.2 Čtenářská pregramotnost¹

Čtenářská gramotnost se buduje postupně, proto se pracuje s pojmem rodící se gramotnost² nebo etapa spontánní gramotnosti³, jak uvádí Doležalová (2018), protože k jejím projevům dochází spontánně, na základě podnětného vedení. Děti v období předškolního věku projevují zájem o psanou kulturu, napodobují dospělé čtenáře, kteří aktivně pracují s tiskovinami, snaží se zaznamenávat vlastní „písemné projevy“ a ty následně „číst“ – jsou tedy na nejlepší cestě k pochopení principů čtení. Wildová (2005) považuje za důležité vytvářet čtenářsky podnětné prostředí, ve kterém se utváří vztah dítěte k četbě. Děti se spontánně ptají na písmo v knihách, obchodech, dopravních prostředcích (Havlíková, 2019) a rády se pouštějí do objasňování toho, co znaky a symboly znamenají (například chlapci velmi brzy objevují svou vášeň pro značky aut, jiné děti projevují zájem

1 Můžeme se setkat i s jinými termíny, např. předčtenářská gramotnost (např. Tomášková, 2015) nebo počáteční čtenářská gramotnost (např. Wildová, 2005). Dále používáme termín čtenářská pregramotnost, který využívá předponu pre-, jež je v souladu s označením preprimárního stupně vzdělávání (vzdělávací programy na úrovni ISCED 0).

2 Emergentní, jak uvádí Towell, Powell a Brown (2018).

3 Někdy se ještě uvádí pojem raná gramotnost (early literacy).

o písmena), dokážou přečíst například nápisy na obchodních domech (IKEA); nepoužívají při tomto čtení znalosti o vazbě písmen a jejich výslovnosti, ale opírají se převážně o schopnost pamatovat si vzhled napsaných slov, pracují s vizuálními představami tohoto vzhledu. Následně se snaží tyto „znaky“ svou kresbou napodobit. Pokud děti projeví zájem o poznávání písmen a slov, měli bychom je v tom podpořit a podněcovat ho, tedy podpořit vnitřní motivaci dítěte, ale zájem nevyžadovat. V knihovně můžeme podnítit jejich zájem o čtení a psaní například i tak, že jednotlivé žánry či tematicky řazené knihy v policích označíme srozumitelným piktogramem (ideálně můžeme zapojit do jeho návrhu či tvorby i děti) a k němu doplníme text velkým tiskacím písmem.

V zahraničí se někdy uvádí i rozšířený souhrnný pojem **jazyk, komunikace a čtenářská pregramotnost**, který explicitně vyděluje jazyk a komunikaci. Ale jak pojednáváme v následující kapitole, čtenářskou pregramotnost chápeme poměrně široce – nejen jako práci s literaturou uměleckého směru a všemi běžnými texty (souvislémi i nesouvislémi⁴), ale také sem zahrnujeme jazyk a komunikaci, resp. zvládnutí mateřského jazyka. Dítě, které má vnitřní motivaci prohlížet si knihy a číst, se snaží čtenému také porozumět. Dítě, které častěji čte nebo je mu předčítáno, má rozvinutou slovní zásobu.

Čtenářská pregramotnost v českém prostředí je definována jako soubor postupně se rozvíjejících předpokladů pro čtení a psaní u dětí v době do šesti let věku, resp. před nástupem do první třídy, nebo než se dítě naučí samo číst a psát, respektující veškerá vývojová specifika daného období. Nejedná se tedy o systematické učení čtení a psaní, ale o **vytváření předpokladů** pro čtenářskou gramotnost. Jejím cílem je stimulovat u dítěte předškolního věku schopnosti a dovednosti, které mu později umožní optimální rozvoj ve čtení a psaní. Proto rozvíjíme ty oblasti, které budou pro čtení a psaní ve škole potřebné a ulehčí dětem jejich osvojení (Kucharská, 2014). Kromě toho zahrnuje rozsáhlý komplex schopností, dovedností, postojů a hodnot potřebných k úspěšnému rozvíjení čtenářské gramotnosti (Kropáčková, Kucharská & Wildová, 2014) a dalších gramotností. Chápeme ji v souvislosti s celoživotním učáním, navazuje na ni počáteční čtenářská gramotnost, čtenářská gramotnost a následně funkční gramotnost.

4 Souvislé texty jsou tvořeny větami, které jsou řazeny do odstavců, např. vyprávění, výklad, popis, instrukce; nesouvislé texty jsou grafy, tabulky, obrázky, mapy, reklamy apod. Právě tato variabilita – z hlediska žánrů i typů textů – je velice důležitá pro rozvoj čtenářských dovedností.

1.3 Složky čtenářské gramotnosti a pregramotnosti

Složky čtenářské gramotnosti, někdy označované jako čtenářské dovednosti či postupy porozumění, nám pomohou pochopit pojem čtenářské gramotnosti v širším kontextu⁵.

Jedná se o hodnotové a postojevé složky čtenářské pregramotnosti (vztah ke čtení a sdílení), složky související s úkoly nižší kognitivní náročnosti (získávání informací), které chápeme jako přípravu pro kritické myšlení, jež je spojováno s kategoriemi vyšší kognitivní náročnosti, tedy zpracováním informací, aplikací, analýzou, hodnocením, tvořením a metakognicí:

- a) **vztah ke čtení** – dítě je motivováno k předčítání, prohlížení knih, vyprávění; předčítání, prohlížení knih a práce s knihou a příběhem patří mezi jeho preferované činnosti; dítě se na tyto činnosti soustředí a má z nich potěšení; má z četby prožitek všemi smysly; je potřeba podporovat zejména vnitřní motivaci dítěte⁶, vyvolat v dítěti touhu prohlížet si knihy, číst si, prožívat příběhy, vymýšlet říkanky, příběhy dle vlastní fantazie;
- b) **sdílení** – vyjadřování vlastních bezprostředních reakcí na četbu, sdílení prožitků a interpretací s dalšími čtenáři;
- c) **získávání informací** – vyhledávání určitých informací v textu, případně i jejich porovnání;
- d) **zpracování informací** (porozumění textu) – u dětí předškolního věku se jedná zejména o doslovné porozumění, dovednost dekodovat text a porozumět mu. „Dítě ví, o čem je příběh, kdo je hlavním hrdinou, kde se odehrává, co se v něm stalo, dokáže na základě textu odpovědět na kladené otázky.“ (Rybářová, 2016, str. 18); identifikace hlavní myšlenky textu a interpretace smyslu textu je pak mnohem náročnější myšlenková operace;
- e) **aplikace** – využívání čtení k seberozevoji, využití informací z textu v reálném životě;
- f) **vysuzování a hodnocení** – vyvozování závěrů z přečteného; kritické uvažování o textu; hledání souvislostí mezi informacemi z textu a čtenářovou vlastní znalostí světa či informacemi z jiného zdroje;

5 Vycházíme z publikace České školní inspekce (ČŠI) „Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka“ (2010). Svě členění potom doplňujeme z postupů porozumění dle mezinárodních výzkumů PIRLS a PISA.

6 Motivace dítěte je významně ovlivněna tím, jaký je čtení přisuzován význam v rodině či v mateřské škole – pokud dospělý považuje čtení za důležité, dítě přijímá čtení jako obvyklou činnost, kterou bude samo v budoucnu vyhledávat.

dítě pracuje se znalostmi, které si osvojilo dříve nebo v jiném prostředí;

- g) **metakognice** – schopnost seberegulace, tj. dovednost reflektovat záměr vlastního čtení apod.; volit si vhodné texty a způsoby práce s knihou; sledovat a vyhodnocovat vlastní porozumění textu a záměrně volit strategie pro lepší porozumění, např. klást si otázky k lepšímu porozumění textu, předvídat, shrnovat, vyjasňovat si při čtení.

K naplnění těchto rovin je vhodné využívat rozmanité typy textů: texty psané, obrazové, kombinující obě tyto podoby, dále texty různých žánrů, funkcí a stylových rovin, s převahou tištěných textů, ale můžeme děti seznamovat i s rukopisnými, případně elektronickými typy textů.

1.4 Faktory ovlivňující čtenářskou pregramotnost

Čtenářskou gramotnost ovlivňuje celá řada faktorů – jednak jsou to tzv. endogenní faktory týkající se čtenáře⁷ (jeho schopnosti, dovednosti, motivace a zkušenosti), a dále exogenní faktory, kam řadíme kontexty⁸ a text (Doležalová, 2018, s. 11).

Významné je podněcování okolí dětských čtenářů. Jsou to knihovníci, pedagogové, ale zejména rodiče, prarodiče, kamarádi, sourozenci, kteří dětem pomáhají a doprovázejí je na cestě za objevením radosti z četby a probouzejí v nich většinou celoživotní zájem o knihy, četbu a čtenářství. Naším společným cílem je oslovit, obohatit znalostně i morálně, okouzlit, inspirovat k další četbě, probouzet u dětí živý zájem o knihu a hledat cesty k vlastnímu hlubokému čtenářskému prožitku, k čemuž nám dopomohou zejména díla estetické kvality, vkusná a hodnotná. Avšak děti v předškolním věku začínají rozvíjet svůj vlastní vkus a chtějí si samy rozhodovat o tom, co si vezmou na sebe, jaký obrázek si vylepí nad postel (Ebbert, 2011), a stejně se mohou rozhodovat o volbě knihy, kterou chtějí předčítat nebo si chtějí samy prohlížet. Řešením může být nabídnout dětem výběr knihy z našeho užšího, předem promyšleného předvýběru.

7 Mezi endogenní faktory patří zájem, motivace pro čtení; představivost, soustředění; volní vlastnosti a postoje čtenáře k četbě a textům; životní zkušenosti čtenáře a znalost tématu (Doležalová, 2014).

8 Pod exogenními faktory míníme materiální, geografické, demografické a sociální podmínky, přičemž nejdůležitější jsou sociální podmínky, jako je vliv rodiny, školy, knihovny a dalších institucí.

Vhodné je pracovat s **náročnějšími tituly**, lehce nad současnou úrovní slovní zásoby dítěte (v tzv. zóně nejbližšího vývoje⁹), rozšiřují jeho schopnost domyslet si význam. Dítě pak brzy začne samo nová slova aktivně používat. Vyplatí se užívání nových slov, synonym, rozšiřování slovní zásoby dětí o neobvyklá slova, jež se vážou např. k tradicím, místním výrazům.

Pro rozvoj čtenářských dovedností je rovněž podstatné, aby si děti samy hledaly příležitosti ke čtení a byly aktivními čtenáři. Je důležité, aby měly z prožitku knihy radost a později v mladším i starším školním věku a v období adolescence četly s radostí. Vztah ke čtení je třeba budovat dlouhodobě a komplexně. Je třeba mít pochopení pro to, že zájem o knihy u dítěte stagnuje, a projevovat radost, když se progresivně rozvíjí.

-
- 9 Tento termín označuje okamžik, který těsně předchází nové vývojové etapě a je obdobím, v němž je organismus vnímavější, citlivější a pohotovější zareagovat na podněty zevnějšku. Dítě se nejlépe učí tehdy, když ho zkušenější vede k potenciální rovině výkonu (do intelektuálně vyšší oblasti). Tato zóna je vymezena rozdílem mezi aktuálním výkonem dítěte (zvládá samostatně) a výkonem, kterého je schopno dosáhnout s pomocí zkušenějšího. Později dítě bude tyto činnosti vykonávat zcela samostatně. Pomáhá kladení vhodných otázek či poskytování zpětné vazby.

2 Charakteristika dítěte předškolního věku ve věku 3–6 let ve vztahu k rozvoji čtenářské pregramotnosti

Věk dítěte do šesti let je rozhodující v mnoha ohledech. Vše, co v tomto období prožije, vše, co na něj bude působit, má vliv na jeho úspěšnost v budoucím životě. Termín předškolní období zde používáme pro věk mezi 3. a 6. rokem, resp. do ukončení předškolního vzdělávání a zahájení povinné školní docházky. V tomto klíčovém období lidského života dítě vyspívá po všech stránkách – tělesně, pohybově, intelektově, citově i společensky (Matějček, 2005). Odehrává se u něj obrovský vývoj poznávacích procesů, rozvoj zrakového a sluchového vnímání, motorických schopností, paměti, řeči, jazykových schopností a dovedností, orientace v prostoru, čase, sekvencích. Dochází k emočnímu rozvoji a socializaci. Mění se celá stavba a struktura dětské psychiky a začíná se utvářet osobnost dítěte. To se projevuje v chování, utváření a uplatňování jednotlivých osobnostních vlastností, individuality dítěte (Vágnerová, 2005). Před dospělými stojí v tomto období nesnadný úkol dítě ve všech těchto oblastech vhodně stimulovat a rozvíjet. A k tomu nám mohou pomoci právě knihy. Níže uvádíme základní vývojové aspekty dítěte předškolního věku s ohledem na rozvoj čtenářské pregramotnosti.

2.1 Fyzický vývoj

V předškolním věku dítěte nabývá na kvalitě **pohybová koordinace**. Dítě již samostatně zvládá oblékání, úklid i osobní hygienu a začíná naplno ovládat většinu přemístovacích pohybů (běh, skoky, lezení, plavání, jízdu na kole) nebo míčové hry. Dále se rozvíjí **jemná motorika**, která dítěti umožňuje jemnější operace, jako například zavazování tkaniček, zapínání knoflíků, používání příboru, manipulaci s nůžkami, modelínou, tužkou, pastelkou, štětcem, vytrhávání z papíru, stavbu stavebnic, mozaik, skládanek, puzzle a různé rukodělné činnosti, které vyžadují přesnost a obratnost (Bednářová, Šmardová, 2015).

Ve čtyřech letech děti začnou používat jednu ruku přednostně jako obratnější a aktivnější. V pěti až sedmi letech se lateralita horních končetin začíná projevovat zřetelně. Aby dítě mohlo kreslit a později

psát, je potřeba souhry (koordinace) mezi okem a rukou (Bednářová, Šmardová, 2015).

S jemnou motorikou potom souvisí i **kresba**. Lowenfeld (in Towell, Powell, Brown, 2018, s. 12) charakterizuje vývoj kresby u dětí následovně:

- * Stadium čmáranic (2–4 roky): nejprve neuspořádané čmáranice, kdy dítě často kreslí mimo papír; následují kontrolované čmáranice, dítě již zvládne kreslit čáry či kruhy; a pojmenované čmáranice, kdy dítě vztahuje ke kresbě známé věci.
- * Preschematické období je typické prvními zobrazovacími pokusy (4–7 let): kresba se stává více realistickou (domy, stromy), postupně se z nich vyvíjí i symbol hlavonožce, čili člověka s obličejem, z něhož čouhají nohy. Postupně přibývají další detaily, oblečení apod.
- * Schematické období (7–9 let): dítě dosahuje formálního konceptu, který odráží znalost prostředí.

Děti předškolního věku nekreslí věci tak, jak vypadají, ale tak, jak je vnímají. Kresba dítěte v předškolním věku je tedy synkretická¹⁰, obrazně konkrétní, animistická a imitativní. Dítě touží vyprávět jeden příběh (a kreslit stále jeden druh obrázku) několikrát proto, aby bylo schopno jej prožít – protože až když si ho zapamatuje, přivlastní si ho a může ho pořádně prožít (Urbanová, 2003).

2.2 Kognitivní vývoj

Období předškolního věku je označováno za období názorného intuitivního myšlení, které ještě nerespektuje zákony logiky, je nepřesné a poměrně málo flexibilní. Poznávací procesy se v tomto období ale rozvíjejí velmi intenzivně. Pro děti předškolního věku patří mezi typické znaky uvažování (dle Vágnerové, 2005, s. 174–175): **centrace** (kdy se dítě upne na jednu výraznější složku a opomíjí mnohdy objektivně významnější části), **egocentrismus** (upřednostňování vlastního názoru a opomíjení názorů, které mohou být rozdílné; dítě je přesvědčené, že jeho pohled na situaci je jediný možný); **fenomenismus** (pohled na svět očima dítěte – dítě chápe svět tak, jak se mu jeví, a odmítá se ztožnit s tím, že se svět nerovná znakům, které vidíme, takže předškolní

10 Synkretismus znamená, že dítě vztahuje celý vnější svět ke své osobě; používá personifikaci či antropomorfizaci.

dítě např. nechce uvěřit faktu, že velryba není ryba); **prezentismus** (dítě se váže na přítomnost a aktuální dění).

Aby byla vnímaná realita pro dítě srozumitelná a akceptovatelná, dopouští se občas tzv. konfabulací neboli nepravých lží. Tyto smyšlenky jsou kombinací fantazijních představ ovlivněných nezralostí, aktuálními potřebami a citovým laděním dítěte. V předškolním věku je fantazie u dětí opravdu velká. Děti fantazírují při hře, pohádkách i při celkovém vnímání světa, neuvědomují si velké rozdíly mezi fantazijní produkcí a skutečností. (Vágnerová, 2005). To, jak dítě vidí svět, nejčastěji vyjadřuje kresbou, vyprávěním nebo hrou.

Děti tohoto věku také odlišně od dospělých zpracovávají a interpretují informace:

- * **magičnost** – děti často hledají pomoc při interpretaci ve své fantazii; není pro ně často podstatné, jestli je dění výplodem jejich fantazie, nebo jestli je reálné;
- * **animismus, resp. antropomorfismus**, který označuje dětskou tendenci přiřazovat neživým věcem lidské vlastnosti. Děti sice poznají rozdíl mezi živými a neživými, ale často dokážou tento fakt opomenout. Takže například chlapec ostříhal plyšové kočce chlupy v přesvědčení, že jí přece znovu narostou stejně jako jemu vlasy;
- * **arteficialismus** je způsob, kterým děti pohlížejí na svět, jako kdyby ho někdo (člověk) vytvořil – například otvory do našeho těla někdo udělal vrtačkou. Lépe chápou skutečnosti, když si vyfantazírují, že vše kolem nich někdo (nejlépe člověk, nebo nějaká magická bytost) vytvořil;
- * **absolutismus** je projevem dětské touhy po jistotě. Je to přesvědčení, že všechno musí mít definitivní a jednoznačnou platnost.

Předškolní děti stále ještě vnímají svět spíše skrze svou vlastní tvořivou **fantazii** s minimálním použitím logiky, racionálních či analytických dovedností. Ignorují tak informace, které by jim překážely a komplikovaly pohled na svět, a často uvažují analogicky (Vágnerová, 2005, s. 179). Nejčastěji si zapamatují věci, které je nějakým způsobem zaujmou. Vyvolané pocity mohou být negativní i pozitivní (radost, strach, obdiv, touha po něčem). **Paměť** dětí je zpočátku mimovolná. To znamená, že si pamatují věci živelně, bez vyšších úmyslů a záměru si je zapamatovat. Dobrý vliv na vývoj mají specifické stimulační, které podporují paměť pomocí her a využíváním logických souvislostí. Čím větší zásobu vědomostí si dítě vytvoří, tím

lépe a s větším zájmem se bude učit (nejen ve škole, ale i samo), dokáže totiž lépe navazovat na poznatky, které má k dispozici, a bude se snáze učit novým věcem (Ebbert, 2011). Protože se v dětském myšlení objevuje útržkovitost, nekoordinovanost a nepropojenost, můžeme je podpořit čtenářskou strategií hledání souvislostí (viz kapitola 3.4). Protože je dětské myšlení v tomto věku názorné a konkrétní, využíváme při práci s knihou manipulaci s různými materiály, rozvoj všech smyslů, experimenty, ilustrace. V pochopení fungování skutečného světa dítěti pomáhají pohádky, ve kterých se objevují typické způsoby uvažování a prožívání, pohádky mají zjednodušený děj, jasná pravidla (dobro zvítězí nad zlem) a zároveň přispívají k vymezení dětské identity pomocí ztotožnění se s dětským hrdinou. (Vágnerová, 2005, s. 174).

Zrakové vnímání a paměť

Zrakové vnímání zahrnuje vnímání barev, vnímání figury a pozadí (vyhledávání a pojmenování objektů v knížkách či vyhledávání částečně ukrytých objektů v obrázcích), zrakové rozlišování (vyhledávání daného prvku v obrázku, vyhledávání více prvků v obrázku), vnímání části a celku, oční pohyby (ty stimulujeme, aby se fixovalo sledování textu ve směru zleva doprava a shora dolů) a zrakovou paměť (co děti viděly na obrázku; vybavování si předmětů z příběhu; pexeso). Tomu přizpůsobujeme i jednotlivé úkoly, jako např.: přiřazování barev, vyhledávání známého předmětu na obrázku – ukaž, najdi, ..., skládání obrázku z částí nebo doplňování chybějící části obrázku – lze využít i kostky s motivy známých pohádek; Kimova hra – schováme obrázky pod prostěradlo a děti mají za úkol si jich zapamatovat co nejvíce a následně odhadují, o jaké pohádce budeme dnes mluvit.

Sluchové vnímání a paměť

Sluch je prostředkem komunikace, ovlivňuje rozvoj řeči a abstraktního myšlení (Bednářová, Šmardová, 2015). Čím je dítě starší, tím má koncentrovanější pozornost, kterou můžeme využít k naslouchání – říkadlům, písničkám, krátkým příběhům, pohádkám. V předškolním období se zlepšuje vnímání figury a pozadí, což znamená, že dítě dokáže zaměřit pozornost a vyčlenit některé zvuky z pozadí. To, co je občas považováno za neposlušnost (Ty mě neslyšíš? Už jsme ti to říkali třikrát!), může být jen neodlišením zvukové figury a pozadí, přesyceností zvukovými podněty. **Pro podporu sluchové analýzy a syntézy s dětmi využíváme roztleskávání slov na slabiky, společné přeřikání rozpočítadel či hledání slov, která se rýmují.**

K rozvoji dovednosti **aktivního naslouchání**¹¹ je vhodnou volbou integrativní přístup, tedy činnosti, které cílí na rozvoj více dovedností najednou. Příklady takových činností:

- * **poslouchání zvukových efektů se zavázanýma očima.** Děti naslouchají příběhu se zvuky se zavázanýma očima, aby se dokázaly vcítit do role hlavního hrdiny příběhu a umocnil se sluchový vjem zvukových efektů (můžeme použít zvonek, cinkání klíčů, cinkání lžičky o hrneček, odemykání, cvakání vypínače, otevírání kliky, mačkání papíru, listování v knize apod.). Možná je varianta „únosu“, kdy děti do předem připravené mapy vyznačují trasu „únosu“ (podrobně text i zvuková automata v publikaci Palenčárová a Šebesta, 2006);
- * **poznávání písní podle melodií** (Bednářová, Šmardová, 2015);
- * **ilustrace příběhu grimasami** (Havlíňová, 2019, s. 27, upraveno): Úkolem dětí je ilustrovat příběh za pomoci výrazu obličeje a grimas. Tímto cvičením u nich rozvíjíme dovednost soustředit se, rozvíjíme motoriku mluvidel, dovednost aktivního poslouchání a rozšiřujeme slovní zásobu: *Odpoledne jsme si cestou ze školky koupili banán (olizujeme se). Najednou k tobě přiběhl pes a začal loudit (vystrkujeme jazyk jako pes). Vypadal legračně (usmíváme se), ale najednou vycenil zuby (vyceníme zuby). Lekl ses a banán ti vypadl. Pes ho ze slupky začal dolovat a olizovat se (olizujeme se). Byl jsi z toho překvapený a sklíčený (smutný obličej), ale to olizování tě rozesmálo (smích).*
- * **tvorba obrázku podle instrukcí – kreslený diktát**, kdy děti vybarvují (jednodušší varianta) nebo kreslí dle zadání. Obměnou je aktivita *Poslouchej a kresli* (Havlíňová, 2019, s. 73).

Vnímání času

Dítě předškolního věku žije především přítomností, je naplno zaujato událostí nebo činností, kterou plně prožívá. Plynutí času dítě vnímá na základě událostí, které ho obklopují, které prožívá a které se pravidelně střídají. S vnímáním času souvisí „vnímání časové posloupnosti,

11 Palenčárová a Šebesta (2006) uvádějí čtyři základní typy naslouchání: sociální naslouchání: vyskytuje se v běžné komunikaci a v relaxačních situacích; informační naslouchání: jeho pomocí získáváme informace, zachycujeme fakta, myšlenky, budujeme vztahy; kritické (hodnotící) naslouchání využíváme, když analyzujeme, interpretujeme a posuzujeme informace; tuto dovednost můžeme pěstovat psaním poznámek k zachycenému textu apod.; naslouchání pro radost: zahrnuje naslouchání krásné literatuře či hudbě.

časového sledu, uvědomění si příčiny a následku, začátku a konce“ (Bednářová, Šmardová, 2015, s. 25). Tuto dovednost můžeme u dětí rozvíjet činnostmi, které se týkají časové posloupnosti a lepšího vnímání příčiny a následku. Nejprve se děti naučí rozlišovat jen u dvou obrázků (co bylo dříve a co později), postupně přidáváme další obrázky z příběhu. Na pomoc si můžeme vzít v začátku publikaci Těthalové (2019), později Mlčochové (2016), která nabízí známé pohádky rozkreslené do jednotlivých výjevů umístěných v rámečcích a dětem umožňuje tvořit podle obrázků ucelený příběh, zlepšuje jejich vyjadřovací dovednosti, navíc s postupně rostoucí obtížností.

Prostorové vnímání

V předškolním období se děti učí orientaci v prostoru – osvojují si pojmy nahoře – dole (ty si uvědomují nejdříve), vpředu – vzadu, vpravo – vlevo (Bednářová, Šmardová, 2015), dále pojmy vztahující se ke vzdálenosti, např. daleko – blízko, první – poslední. Je to důležité pro orientaci v textu při čtení, sledování textu ve správném směru zleva doprava (dítě můžeme stimulovat tak, že si při čtení pomáháme ukazovákem), vyhledávání požadované části textu, orientaci v textu při psaní, přepisování textu apod. Utváření prostorových představ můžeme napomoci i tréninkem odhadu a zapamatování vzdálenosti, porovnáváním velikostí předmětů (ideální je Pohádka o veliké řepě či Boudo, budko).

2.3 Vývoj řeči a komunikace

Řeč je pro děti předškolního věku „prostředkem komunikace, vztahů, spolupráce, usměrňování sociálních interakcí a zároveň také nástrojem myšlení“ (Bednářová, Šmardová, 2015, s. 28). Vývoj řeči je ovlivněn stavem centrální nervové soustavy, úrovní intelektových schopností, motorikou (děti s narušeným či opožděným vývojem hrubé i jemné motoriky mívají častěji řečové problémy), vnímáním (zrak, sluch, koordinace zrak – sluch) a sociálním prostředím (Bednářová, Šmardová, 2015, s. 28). U dětí kolem čtvrtého až pátého roku se vytvářejí základy takzvané intelektualizace řeči. V tomto období se zlepšuje kvalita řeči, zlepšuje se upřesňování jednotlivých označení, slovní zásoba, gramatická forma, chápání vzájemných vztahů. V tomto věku už děti dokážou vyjádřit myšlenky i překvapivě složitě (Matějček, 2005).

Řeč jako komplexní schopnost se obvykle dělí do čtyř základních rovin:

a) Foneticko-fonologická rovina zahrnuje foneticko-fonologickou artikulaci a fonematické uvědomění, tj. sluchové rozlišování hlásek

a jejich výslovnost. Dítě si ze zvuků, které ho obklopují, postupně dokáže vyčleňovat hlásky mateřského jazyka (Bednářová, Šmardová, 2015). Na zvukový účinek má vliv i výběr samohlásek: zatímco vysoké tóny E a I vyvolávají v českém jazykovém povědomí dojmy živosti a čilosti, hluboké tóny O a U jsou spojovány spíše s představami pochmurnými (Peterka, 2007), v poezii hraje zásadní roli navíc rytmus. Tuto rovinu můžeme s dětmi rozvíjet deklamací říkankou, básničkou, dechovým cvičením, cvičením sluchové diferenciaci, rytmickou básní či zpěvem. U dětí můžeme rozvíjet jejich vnímání pro libozvučnost (eufonii, př. *ouplně lůny krásná tvář*), která je navozována především samohláskami (tóny), či kakofonií, využívající souhlásky (šumy): *škraloupy kouře řezou do očí*. V předškolním věku je oblíbená zvukomalba (onomatopoeie), která napodobuje reálné zvuky: *Ke stolu se plíží tiše /.../ Polednice blíží se plíží /blíží a již je vzápětí*, dále aliterace, opakování hlásek či hláskových skupin na začátku slov: *Líce lítostí a láskou zbledne*; nepravá etymologie, která naznačuje náhodnou zvukovou spodobou příbuzenský vztah slov navzájem nesouvisejících: *Proč stojíš u toho roští? Jsme rošáci* a obecně všechny slovní hříčky.

- b) Lexikálně-sémantická rovina:** Jedná se o pasivní i aktivní slovní zásobu¹², vztahy mezi slovy a významem (obsahem) slov. Neobsáhlá slovní zásoba – pasivní i aktivní – může být handicapem v budoucím vzdělávání. Slovní zásoba by měla zahrnovat na konci předškolního vzdělávání 2500 až 3000 slov. Kromě rozšiřování slovní zásoby skrze pečlivé odpovědi na zvědavé otázky dětí ve věku mezi třemi a čtyřmi roky (Proč?, Kdy?) je to také práce s krásnou literaturou, pro kterou je obohacená slovní zásoba charakteristická, a to včetně neologismů, poetismů, dialektismů, historismů, archaismů či slangových výrazů. Dále bychom měli dětem umožnit poznání synonym¹³, homonym, slov nadřazených a podřazených, antonym, přirovnání atd. *Mezi aktivity, které můžeme dítěti nabídnout, patří například pojmenování věcí na obrázku,*

12 Pasivní slovní zásoba obsahuje slova, u kterých známe jejich význam, ale při komunikaci je nepoužíváme; aktivní slovní zásoba obsahuje slova, která při komunikaci používáme.

13 Vhodný příklad toho, jak fungují synonyma, můžeme využít při prohlížení a předčítání komiksu dětem, a to při uvozování přímé řeči, např. *řekl, prohlásil, poznamenal, utrousil, doplnil, dodal, odpověděl* apod.

reprodukce jednoduché básně, práce s protiklady, zařazování obrázků pod nadřazené pojmy, poslouchání pohádky a chápání děje, podpora spontánního vyprávění podle obrázku, chápání jednoduchých vtipů a hádanek, poznávání a pojmenování nesmyslu na obrázku.

c) Morfologicko-syntaktická rovina pohlíží na řeč z hlediska gramatických pravidel, tvarosloví a syntaxe. Od čtvrtého roku dítěte by měla být řeč z gramatického hlediska správná (bez tzv. dysgramatismů) a dítě by mělo být schopno používat všechny slovní druhy, správně je časovat i skloňovat. Pro podpoření této roviny je vhodné si být vědom toho, že je zde významným faktorem vhodný vzor řeči dospělého. Pro rozvoj této jazykové roviny můžeme do programu pro děti zařadit aktivity, které se věnují tvarům sloves, přídavných jmen, podstatných jmen, číslovek, jednotnému a množnému číslu a dalším. Využít lze tzv. obrázkové (malované) čtení, kde děti mají do předčítaného textu doplňovat slovo na obrázku ve správném gramatickém tvaru.

V syntaxi si konkurují věty (v případě poezie verše) složité, květnaté, s množstvím rozvíjejících větných členů, s větami redukoványými na minimum, případně s větnými ekvivalenty. Zatímco bohaté věty, často s rafinovaným slovosledem působí dojmem exkluzivity, i prosté, civilní vyjádření může plnit specifickou funkci tím, že např. vykresluje promluvu hlavního hrdiny. Krátké věty obsahující pouze základní větné členy či větné ekvivalenty dodávají příběhu či básni dynamičnost. Právě tuto rozmanitost mohou děti docela dobře vstřebávat skrze předčítaný příběh a rozvíjet svou slovní zásobu i estetický vkus, který je spojen s kvalitní krásnou literaturou. (Perglerová, 2020)

d) Pragmatická rovina je úzce spjata se sociálním a psychologickým aspektem komunikace, zahrnuje jak jednoduchá sdělení, tak dovednost vyjádřit své pocity, prožitky, události apod. Dítě v předškolním věku by mělo být schopné komunikovat v podstatě s kýmkoli, o čemkoli a za jakýchkoli podmínek (Bytešnicková, 2012). Dle Bednářové a Šmardové (2015, s. 35) dítě ve věku 3–6 let umí říct své jméno, jména sourozenců, kamarádů, rodičů; spontánně informuje o zážitcích, pocitech a přáních; předá krátký vzkaz; dodržuje pravidla konverzace a společenského kontaktu; dokáže zformulovat otázku, adekvátně na otázku odpovědět. Přibližně od čtvrtého roku dítě začíná diferencovat způsob komunikace s ohledem na svého komunikačního

partnera. Sdělení určené dospělému bývá zdvořilejší, obsáhlejší a lépe formulované. V komunikaci s vrstevníky se děti vyjadřují stručněji, občas konverzace přechází v monolog (Vágnerová, 2005).

Patří sem i dovednost **převyprávět příběh**, který byl předcítán. Tříleté dítě již dokáže vyprávět jednoduchý příběh, který slyšelo vícekrát. Platí však, že zachytí spíše to, co ho zaujalo, než to, co je pro příběh podstatné. Zatímco chlapi se soustředí na děj a v jejich mluvě převažují slovesa, děvčata si zapamatují spíše to, co měla postava na sobě či jaká byla, v jejich mluvě převažují přídavná jména (Trávníček, 2007). Porozumění příběhu usnadňují otázky zaměřené na dané dění a ujasnění, že příběhy mají jasnou strukturu: začátek – prostředek – konec. Pro zkušenější děti je možné využít složitější schéma, které učí rozpoznávat specifické části příběhu – postavy, prostředí, děj (události a zápletku) a závěr. Pořadí našich otázek jim pomáhá pochopit, co je důležité a jak řadit jednotlivé vzpomínky, aby byla zachována příčinná i časová sekvence dění (Vágnerová, 2005) – podrobněji viz kapitola 3.4, strategie shrnování. Podpořit děti můžeme také v **souvislém vyprávění vlastního příběhu**, což slouží jako prostředek zformulování vlastních zážitků.

2.4 Sociální a emocionální vývoj

Mertin a Gillernová (2015, s. 17) uvádějí, že „mezi významné potřeby tohoto období patří potřeba citového vztahu, sociálního kontaktu, společenského uznání emancipace, identity a seberealizace“. Dítě má potřebu být neustále aktivní, v kontaktu s vrstevníky, ale zároveň potřebuje stabilní zázemí, jistotu a bezpečí.

Děti se v předškolním období začínají stále častěji setkávat s dalšími autoritami, seznamují se s fungováním v kolektivu, připravují se na život ve společnosti. V sociálním učení má největší význam nápodoba a následné upevnění určitého chování, kdy základním modelem jsou pro děti jejich rodiče. Dítě si osvojuje sociální dovednosti, mezi které patří verbální i neverbální komunikace, přiměřené reagování na situace, adaptování se na nové prostředí, porozumění vlastním pocitům a sebeovládání, porozumění emocím a chování druhých lidí a objektivní sebepojetí a sebehodnocení (Bednářová a Šmardová, 2015, s. 55). Postupně dochází k zvnitřňování pravidel, děti se navzájem o pravidlech poučují, upozorňují, pokud pravidla někdo nedodrží. Dětem nyní velmi záleží na tom, aby všechno bylo tak, jak má být.

Vhodné je pojmenovat správné chování a to ocenit – jedná se o tzv. **tvarování**¹⁴.

Děti kolem čtvrtého roku preferují hry, při kterých si mohou hrát s kamarády – pohybové, námětové, převleky; kooperace při hře a společenské hry s pravidly se objevují mezi pátým a šestým rokem (Bednářová, Šmardová, 2015).

U dětí se též vytváří tzv. **prosociální chování**, tedy souhra, spolupráce, soucit, soustrast, společná zábava a první přátelství (Matějček, 2005). V tomto věku také nejlépe přijímají všechny zvláštnosti a nápadnosti druhých dětí – tedy nastává ideální doba na zprostředkování témat jinakosti ve smyslu handicapu, odlišného vzhledu, odlišné barvy pleti či odlišných zájmů. K tomu mohou být vhodné tituly jako:

- * *Nosatá Natálie; O prasátku Lojzíkovi – Pozdrav slunci; Modrý tučňák; Pady; Matýsek* (Guido Van Genechten), kde se hrdina vypořádá s odlišným vzhledem;
- * *Mimi a Líza; Jak voní týden* či *Pět minut před večeří*, které zprostředkovávají pohled na svět nevidomého dítěte;
- * *Kamil neumí létat; Zelené prasátko; Chameleon Leon; Jak bylo malé růžové slůně jednou velmi smutné a jak vše dobře dopadlo; Elinka* – ty se zabývají tématem odlišných zájmů.

Literární postava umožňuje dítěti ztotožnit se s hrdinou pohádky či příběhu. Může se jednat o člověka, zvíře nebo i neživý předmět. S hrdinou může dítě soucítit, dokonce na ně může být i naštvané. „Identifikace s literární hrdinou může pomoci v rozhodování v takových krizových problémech, jako je rozvod, nemoc, smrt, chudoba, tělesný handicap, neštěstí, osobní problémy atd.“ (Homolová, 2009, s. 74).

Emoční prožívání předškolních dětí můžeme charakterizovat dle Gillernové (2015) jako stabilnější a vyrovnanější. Děti bývají pozitivně naladěny. Jejich prožitky jsou intenzivní a je zde tenká hranice mezi různými, někdy i opačnými emocemi (pláč a smích) –

14 Tvarování je takový **způsob učení, kdy se snažíme podchytit lepší pokusy tím, že na ně upozorníme**. Znamená to, že neopakujeme stále dokola, co dítě dělá špatně, ale upozorňujeme na to, co je správné, resp. správnější ve srovnání s jeho méně úspěšnými momenty, tj. neopakujeme dítěti stále dokola, že jeho výslovnost byla špatná, ale snažíme se v jeho pokusech najít ty, které se mu více povedly. Náš život tvarujeme podle našich představ tím, že se vrátíme k těm okamžikům, které se nám vydařily, a budeme reflektovat, co za tím stálo / čím se tak stalo (Bahbouh, 2010).

emoce se u nich rychle střídají a bývají vázány na aktuální situaci (občas dochází k pláči, pokud si děti zapomenou hračku, někdo jim zbourá stavbu z kostek apod.). Od tří let děti rozeznají pozitivní pocity (štěstí). Negativní pocity (strach, zlost) jsou děti schopné identifikovat až od čtyř let. Kolem čtvrtého až pátého roku dokáže dítě přemýšlet o emocích v budoucím čase, a dokáže se tak připravit a očekávat různé emoce u sebe i okolí; zároveň by mělo být schopné své emoce regulovat. Kolem pátého a šestého roku dochází k velkému posunu v chápání příčin emočních reakcí, dítě si pamatuje, že konkrétní situace vyvolávají většinou stejné pocity. V souvislosti s tím se u předškolních dětí často objevuje mechanismus projekce. Děti rozlišují určité situace podle toho, jak by je ony samy prožívaly, a jsou schopné projevit empatii k emočním prožitkům jiných lidí (ta je nutná, aby bylo možné brát ohledy a uzavírat kompromisy) a více si uvědomují své city. Jsou schopné o svých prožitcích a emocích mluvit, postupně se učí hlouběji je reflektovat a spojovat s určitými podněty; emoce připisují i jiným objektům, jak uvádí Gillernová (2015, s. 127): „Panenka je smutná, protože se ušpinila; Autíčko má radost, že si má s kým hrát.“ Ke konci předškolního období jsou schopny své prožitky kontrolovat a ovládat případně i skrývat.

Pro správný emoční vývoj a pochopení pocitů je vhodné vést děti k prožívání různých emocí, k jejich vnímání a reflektování – tak, aby se děti postupně učily své emoce rozpoznávat, rozlišovat a postupně se orientovaly v tom, co pro ně ta která emoce znamená a jak ji lze přijatelně projevovat. Pro dítě je důležité, aby dospělý dokázal jeho emoce přijmout a pochopit, jaký význam pro ně mají (Gillernová, 2015). Je proto vhodné dětem předčítat příběhy, pomocí nichž se může dítě ztotožnit s dětským hrdinou a snáze pochopit své pocity, případně pocity druhých.

3 Jak pracovat s knihou

Knihy je pro vývoj dítěte a jeho zrání velmi důležitá a naplňuje podobně jako hra jeho přirozené potřeby. Pro dítě je branou do světa kultury, je uměleckým dílem, obrazem světa. Dítě jejím prostřednictvím může poznat svět kolem sebe, svůj mateřský jazyk, rozvíjet slovní zásobu, fantazii a estetické city (Oprailová, 1984). Vztah ke knize se vyvíjí u dítěte již od nejútlejšího věku a má vliv na jeho celoživotní učení.

3.1 Konstruktivistické pojetí učení a třífázový model učení

Vycházíme zde z konstruktivistického pojetí učení, které je orientované na dítě. Vychází z předpokladu, že nikdo z nás není *tabula rasa* (nepopsaný list), ale o tom, jak funguje svět, si od raného dětství vytváří každý své představy, prekoncepty. Neustálým učením své poznatky prohlubujeme, modifikujeme, rekonstruujeme. Tento způsob učení je naplňován programem **RWCT** (Reading and Writing for Critical Thinking) – Čtením a psaním ke kritickému myšlení. „Hlavním cílem programu je, aby se žáci stali samostatnými mysliteli a čtenáři, kteří se dokáží dívat na věci z různých úhlů pohledu, jsou zvědaví, mají zájem se učit a dozvídat se nové věci, zároveň byli zodpovědní za to, co dělají, tedy i za své vzdělávání, a dokázali využít znalosti v běžném životě“ (Principy programu, 2001). I pro předškolní děti lze tyto cíle aplikovat – snažit se je vychovávat tak, aby byly spoluzodpovědné za své vzdělávání, podílely se na něm, uvědomovaly si své dosavadní zkušenosti a prekoncepty, pracovaly s novými informacemi, cítily smysl ve svém učení a to je motivovalo k dalšímu učení.

Základem programu RWCT je třífázový model procesu učení **E-U-R**, tj. *Evocation* (evokace), *Understanding* (uvědomění si významu informací) a *Reflection* (reflexe). Níže je vztahujeme přímo k tématu práce s knihou v jednotlivých lekcích.

V počáteční fázi učení, tj. v **evokaci, před četbou**, dochází k aktivizaci dětí, vzbuzení jejich zájmu, aktivaci jejich zkušeností, znalostí a představ, tj. ke zjišťování toho, co děti již o daném tématu vědí, co si o něm myslí. Žádná z dětských odpovědí nemůže být špatná, cílem není správnost informací, ale vybavení si a utřídění toho, co o tématu vědí. **V této fázi můžeme využít například myšlenkovou mapu, kdy děti zaznamenávají své myšlenky a nápady pomocí obrázků, piktogramů nebo zápisu dospělého. Nápady třídíme, uspořádáváme, nejlépe pomocí**

tabule a magnetů, lepících papírků či jiného média, které není definitivní, abychom s ním mohli později manipulovat dle nově získaných informací. Poté mezi nimi značíme vztahy. Další možnou metodou je brainstorming: každý řekne svůj názor, nápad, bez ohledu na správnost informace, který opět zaznamenáváme podobně jako u myšlenkové mapy. V této fázi můžeme využít i práci s klíčovými obrázky. Vybereme ideálně černobílé a neutrální obrázky z internetu, které odpovídají zhruba pěti klíčovým slovům z příběhu¹⁵, jenž se chystáme dětem zprostředkovat. Měla by být opravdu klíčová pro pochopení tématu a smyslu textu. Děti společně s rodiči mohou samy či ve skupinách promýšlet, jak spolu tyto obrázky souvisejí, mohou osnovu příběhu zkusit vymyslet. Následuje prezentace skupinek – dbáme na to, aby děti své domněnky zdůvodňovaly. Následně pracujeme s textem a ve fázi reflexe hodnotíme, do jaké míry se jejich názory shodovaly s příběhem, který jsme si četli.

Ve fázi **uvědomění, tedy v průběhu četby**, děti získávají informace o daném tématu (nejčastěji předčítáním či z konkrétních činností), mají možnost informace vstřebávat, třídit, uspořádat, vyjasňovat si je kladením otázek, hodnotit. Své odpovědi přiřazují již k tomu, co vědí. Volíme takové činnosti a otázky, které dětem lépe pomohou porozumět klíčovým momentům v textu; vedou je k odhadování následujícího děje; pochopení hlavní myšlenky příběhu.

V závěrečné fázi, **reflexi, tj. po četbě**, děti nové informace propojují se svými dosavadními znalostmi, zkušenostmi, názory a mají možnost sdílet je s ostatními, čímž se všichni obohacují. Děti tím získávají nový náhled na původní téma. Tato fáze je nesmírně důležitá, neboť dochází k rekonstruování znalostí, a tím k učení. Jednou z aktivit ve fázi reflexe může být vymyšlení vhodného titulu pro knihu¹⁶, s níž jsme pracovali v lekci. Je nutné vést děti k tomu, aby vymýšlely vhodný název, který má oporu v textu, a požadujeme po dětech zdůvodnění návrhu. Po této aktivitě dětem název prozradíme a porovnáváme původní název s jejich návrhy – který je lepší a proč. Ve fázi reflexe můžeme

- 15 Například pro knihu *Oskar a měsíční kočky* si připravíme obrázek kočky, krávy, měsíce, chlapce a mléka nebo domu.
- 16 Titul je paratextový signál rámuující dílo, který plní funkci identifikační, upoutávací, informativní. Mezi základní druhy patří protagonistický (*Velryba Gerda; Flandil u doktora*), objektový (*Kouzelná baterka; Kouzelný elixír*), dějový (*Jezevec Chrujda točt film; Jak dědeček měnil, až vyměnil*), žánrový (*Duhové pohádky*), lokalizační (*Noc v ZOO; Flandil ve školce*), temporální (*Velikonoční knížka; Vánoční knížka*).

velmi dobře použít některé z emočních karet¹⁷, kdy děti reflektují své pocity z příběhu právě pomocí karty, kterou si vyberou. Tímto text závěrečně shrneme, zhodnotíme, uzavřeme lekci.

Ideální je k propojení těchto tří fází metoda **Vím – chci vědět – dozvěděl jsem se**, která se využívá zejména pro práci s naučným textem. Nejprve si dítě musí uvědomit, co již o daném tématu ví, následně se zamýšlí, co by se chtělo ještě dozvědět. Po přečtení textu si řekneme, co nového jsme se dozvěděli a zda jsme našli odpověď na naši otázku (Steel, Meredith, Temple, 1997). Další metody RWCT vhodné pro využití dětmi školního i předškolního věku jsou popsány v Kritických listech, Kritických lístcích či časopisu Kritická gramotnost¹⁸.

Aby naše přípravy lekcí měly pro děti co největší smysl, je žádoucí si při přípravě promyslet a konkrétně vymežit **cílový stav lekce**, tedy co bude dítě nového umět dělat, čemu bude dobře rozumět, co si bude pamatovat, s čím bude mít osobní zkušenost, jak se změní jeho postoje. Na základě formulace cíle promyšlíme činnosti a aktivity, kterými se budeme s dětmi zabývat a které by měly mít úzký vztah ke stanovenému cíli. Vede nás to k hlubšímu přemýšlení o obsahu, rozsahu a uspořádání lekcí, dětem i rodičům to pomáhá k hlubšímu porozumění.¹⁹

3.2 Jak klást vhodné otázky

Při práci s texty je podstatné, jaké otázky dětem klademe. Na základě třífázového modelu učení můžeme dětem klást otázky před čtením – v průběhu čtení – a po čtení. Pomoci nám mohou také **čtenářské kostky**, což je hra na výuku čtenářských strategií vytvořená Čtenářskými kluby²⁰, či čtenářské sáčky²¹. Pro nečtenáře jsme otázky upravili a doporučujeme jejich využití společně s piktogramy²². Nejprve se hází

17 Lucie Ernestová – Cesta k sobě; Emoční karty – Nakladatelství Pasparta; Karty DIXIT (ideálně sada DIXIT Quest).

18 Všechny tyto zdroje jsou dostupné online: <https://kritickemysleni.cz/> (Inspirace pro učitele) a <https://www.kellnerfoundation.cz/pomahame-skolam-k-uspechu/projekt/pedagogicke-inspirace/casopis-kriticka-gramotnost>.

19 Podrobněji k tématu stanovování cílů se zabývá například publikace Rozvoj mezi-předmětových vztahů ve škole: https://pages.pedf.cuni.cz/sc25/files/2020/02/Rozvoj_mezipredmetovych_vztahu_.pdf nebo webinar věnovaný tomuto tématu: <https://www.youtube.com/watch?v=8WQzU6zbYAs&feature=youtu.be>.

20 Dostupné z: <http://ctenarskekluby.cz/kdo-jsme/nase-mise/>, varianta zejména pro čtenáře.

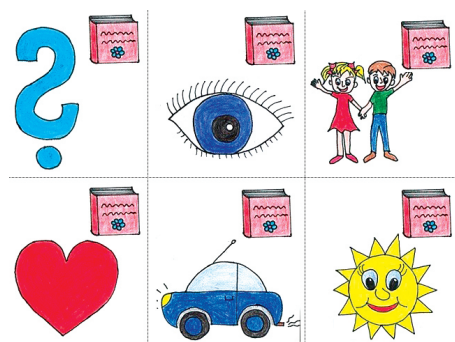
21 Dostupné z: <http://www.jezpodi.cz/ctenarske-sacky/ctenarske-sacky-2/> varianta zejména pro čtenáře.

22 Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/sc1/files/2019/10/Metodika_OPVVV_SC1.pdf.

kostkou, která obsahuje otázky před čtením, následuje čtení příběhu, při kterém je možné si házet kostkou několikrát a na závěr se hází kostkou s otázkami po čtení. Na základě práce s knihou – předčítáním a házením kostkami – jsou děti motivovány nad příběhem přemýšlet, efektivně se učí, prohlubují své porozumění textu a současně se baví. Při zavádění čtenářských kostek doporučujeme soustředit se vždy jen na jednu fázi, tedy nejprve si osvojit otázky fáze evokační, následně otázky reflektivní. Specifická je fáze kladení otázek v průběhu četby, kterou pro děti předškolního věku spíše nedoporučujeme, či jen pro zpestření, protože otázky je lepší vztahovat přímo ke konkrétní knize, s níž s dětmi pracujeme.

Příklady otázek před čtením:

- * *O čem příběh asi bude vyprávět? (usuzování dle obalu knihy)*
- * *Co by sis přál / a, aby se v příběhu odehrávalo?*
- * *Přečtěme si název knihy. O čem asi příběh bude? (usuzování dle názvu knihy)*
- * *Prohlédni si první obrázek v knize. Připomíná Ti něco nebo někoho? (strategie hledání souvislostí)*
- * *Kam bys chtěl / a, aby nás příběh zavedl?*

Čtenářské kostky upravené pro MŠ (autorka: Barbora Pícková²³)

23 Zdroj: PÍCKOVÁ, Barbora. Rozvoj čtenářské pregramotnosti v předškolním věku. Č. Budějovice, 2018. bakalářská práce (Bc.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Pedagogická fakulta.

Otázky během četby:

- * *Jak se asi nyní hlavní postava cítí? Zkus předvést.*
- * *Která postava se Ti v příběhu podobá? Proč?*
- * *Nakresli postavu podle popisu autora.*
- * *Kam nás zrovna teď příběh zavedl?*
- * *Mohla by se podobná situace odehrávat v lese / ve městě...?*
- * *Prohlédni si jeden obrázek v knize a popiš, o čem obrázek asi vypráví.*
- * *Máš nějaké zkušenosti nebo zážitky, které s příběhem mohou souviset?*

Otázky po četbě, k reflexi:

- * *Zkusíš převyprávět, o čem příběh vyprávěl?*
- * *Co se ti na cestě příběhem nejvíce líbilo?*
- * *Komu by se příběh mohl líbit?*
- * *Pomozte panu spisovateli najít vhodný název pro tento příběh.*
- * *Jak jinak by se příběh mohl jmenovat?*
- * *Prohlédni si poslední obrázek v knize. Zkus říci, jak jinak by mohl příběh pokračovat.*
- * *Vyber klíčové obrázky k příběhu.*
- * *Nakresli k textu obrázek, který ho vystihuje.*
- * *Jak se po téhle básni cítíš – chce se ti smát, plakat, skákat?*
- * *Porovnejte přečtený text s jinými texty, které jste slyšeli dříve.*

Naším úkolem není podsouvat dětem odpovědi, ale být s nimi v dialogu. Důležité je klást přiměřený počet otázek – lepší je klást méně otázek a dopřát dětem více času na přemýšlení, chtít po nich promyšlené odpovědi. Vyplatí se klást otevřené otázky, vyšší kognitivní náročnosti, v zóně jejich nejbližšího vývoje, které ho vtáhnou do příběhu a participaci na něm.

Otázky dle postupující náročnosti můžeme rozdělit podle tzv. Bloomovy taxonomie do šesti kategorií²⁴. Příklady otázek k pohádce O Červené karkulce:

1. znalost (např. Vyjmenuj hlavní postavy.)
2. porozumění (např. Proč šla Karkulka přes les?)
3. aplikace (např. Nachystej do košíku/ nalep na papír dárky pro nemocnou babičku.)
4. analýza (např. Jak se stalo, že byl vlk u babičky první?)
5. syntéza (např. Co měla Karkulka udělat, aby ji vlk nesežral?)
6. hodnotící posouzení (např. Jak se zachoval myslivec?)

²⁴ Podrobněji jsou vysvětleny zde, strana 110–112: https://pages.pedf.cuni.cz/sc1/files/2019/10/Metodika_OPVVV_SC1.pdf, citováno 28. 6. 2020.

Děti jsou většinou schopné zodpovědět otázky na všech úrovních, byť větší problémy jim činí otázky, kde mají za úkol něco vlastního vymyslet, zapojit fantazii, něco odvodit, navrhnout vlastní názor nebo klást otázky. Souvisí s jejich úrovní myšlení, životními a čtenářskými zkušenostmi a aktivní slovní zásobou. Je však dobré vést děti od počátku k tomu, aby sdílely své zážitky, myšlenky, zkušenosti, názory.

3.3 Předčítání a vyprávění

Výhodou předčítání je, že nemusíme text příliš znát dopředu nebo se ho učit nazpaměť. Větší nároky jsou kladeny na správnou artikulaci, tempo, rychlost. Pro děti je čtený text bezpečným přístavem, protože ať jej čteme, kolikrát chceme, stále čteme stejná slova. Často děti na jakémkoliv vybočení od známého textu okamžitě upozorní. Obrázky v knihách jsou prostředkem, díky kterému se dobře orientují v příběhu. Navíc je při předčítání z knih budován u dětí pozitivní vztah ke knihám jako artefaktu.

Nemusíme zůstat jen u klasického předčítání, ale vyplatí se používat tzv. **interaktivní čtení** (tj. čtení, během kterého se dospělý snaží aktivně zapojit i děti); charakteristické je používáním doprovodných gest a pohybů – když čteme, že kozlík přes most dupal, řekneme, že dělal dupy dup, a zadupeme nohama – děti se k nám většinou velice spontánně přidají. Využíváme citoslovce, přehnanou intonaci a přízvuk k vyzdvižení důležitých částí textu.

Při **vyprávění** máme možnost být s dětmi více v interakci – udržovat oční kontakt, pomáhat si neverbální komunikací, tempem řeči, intonací, zpěvem doprovodné písně nebo zapojováním dětí do příběhu. Úskalím vyprávění je nedokonalá znalost příběhu. Vypravěč si musí dávat pozor na chyby, na souvislé vyprávění, jednotnou dějovou linku. Trávníček (2007) uvádí, že dítě některé věci lépe pochopí prostřednictvím vypravěče, který je mu blízký, dává věcem řád a pomáhá je uspořádat do logického sledu událostí. Zprostředkovaným vyprávěním se rozvíjí a posiluje vztah mezi posluchačem a mluvčím, upevňuje se jejich vzájemné spojení, což patří mezi hlavní funkce vyprávění.

Vyprávění má magickou moc a je potřeba ho střídat s předčítáním, oba způsoby jsou důležité pro rozvoj jazykových dovedností, bohaté slovní zásoby, dovednosti porozumět struktuře, procesu, narativním sekvencím a pro prožitek příběhu.

3.4 Jak rozvíjet u dětí čtenářské strategie

Aby kniha byla tím, co svému čtenáři přináší potěšení a radost, je třeba, aby děti textu rozuměly. K porozumění pomáhají postupy, které nazýváme čtenářské strategie²⁵. Zdatní čtenáři mají natolik osvojené čtenářské strategie, že odpovídají čtenářským dovednostem, které takový čtenář provádí automaticky bez toho, aby si jejich použití uvědomoval. Čtenářské strategie lze rozvíjet již v předškolním věku, avšak s využitím individuálních postupů, které jsou přizpůsobeny věku a dosavadním zkušenostem dítěte (Wildová et al., 2019).

Vzhledem k tomu, že dítě samo ještě neumí číst a strategie si teprve osvojuje, je pro ně důležitá opora, kterou mu poskytuje dospělý. Ten dítěti text předčítá, pokládá mu otázky, sleduje jeho myšlení, přiblíží mu a shrne, k čemu jsme na konci dospěli (Wildová et al., 2019). Čtenářské strategie dítěti přibližujeme postupně prostřednictvím **metody scaffolding** (lešení). V první fázi dospělý používá strategii sám a dítě ho při tom pozoruje a poslouchá. Ve druhé fázi dospělý používá strategii a dítě se pomalu zapojuje. Ve třetí fázi již dítě strategii používá a dospělý mu ve využívání strategie pomáhá. V poslední fázi již dítě používá strategii samo a dospělý ho jen pozoruje. Společně s metodou „lešení“ pedagog využívá také **metodu modelování**, a to tehdy, když dítěti názorně ukazuje, jak metodu v praxi používá, tedy komentuje vlastní myšlenkové pochody (Rybářová, 2016).

Pokud do lekce zařazujeme čtenářské strategie, je vhodné volit ilustrovanou knihu, u níž předpokládáme, že ji děti neznají. Pro předškolní děti jsou vhodné následující čtenářské strategie: kladení otázek (viz kapitola výše), hledání souvislostí, vizualizace, usuzování, předvídaní a shrnování:

Hledání souvislostí (propojování informací)

Základem této čtenářské strategie je uvědomění si toho, co už znám, co jsem zažil, a příprava na přijetí dalších informací, které mě mohou obohatit. V předškolním věku doporučujeme hledat souvislosti na úrovni:

25 Porozumění je určitý mentální proces, kdy jedinec pochopí sdělovaný obsah. Nejedná se o jednorázový akt, ale dle Čápa a Mareše (2007, s. 480) je „výsledkem složitě interakce mezi různými úrovněmi zpracování informací; navíc je ovlivněn vnějšími podmínkami (časem, pomůckami, prostředím, vnějším řízením, sociální oporou) i vnitřními podmínkami (jedincovy dosavadní znalosti, jedincovy cíle, zájmy, očekávání, strach, radost)“.

- * **dítě – text**, tj. propojování textu s vlastní zkušeností – co už znám, co jsem zažil; připravuji se na přijímání dalších informací; propojuji své dosavadní znalosti a zkušenosti, které mi pomohou zapamatovat si, o čem byl příběh. Např.: Stalo se ti někdy, že ses taky ztratil? / Co bys udělal ty, kdybys našel takový klíč? / Máš kamaráda, který se chová jako Leo?;
- * **text – text**, tedy hledání souvislostí mezi čtenými textem a jinými texty, které dítě zná. Ideální je např. kniha *O vlkovi, který vypadl z knížky*. Porovnávat můžeme také dvě verze folklorních pohádek nebo třeba odvahu autíčka, které se vydalo na dalekou cestu (*Jak Egu dojel až na konec světa*) s lepoprelem *O odvážném autíčku* Jiřího Žáčka. Společně hledáme shody a rozdíly, ptáme se, zda bylo opravdu v textu J. Žáčka autíčko odvážné? Jak se pozná, když je někdo odvážný? Byl jsi někdy odvážný ty, v jaké situaci? Znáš někoho, kdo je odvážný? Doporučujeme pro porovnání informací využít některý z grafických organizérů²⁶, například Vennův diagram. **Konkrétní ukázky nalezneme třeba v programu Pohádky od rybníka Brčálníka.**

Vizualizace

Vizualizace spočívá ve schopnosti vyvolat si potřebné představy o čteném. Vizualizace je ovlivněna předchozí zkušeností a úzce souvisí s tím, jak jsme schopni si vybavit detaily při četbě nebo poslechu předčítaného textu. Toto vybavení má následně vliv na celkový prožitek z četby. Pokud dítě nedovede vizualizovat, může ztrácet význam slyšeného, čteného.

V předškolním věku je proto vhodné se zaměřit na zapojení všech smyslů. Abychom nastartovali myšlení dětí, doporučuje Whitcroft (2010²⁷) využít startéry, tedy návodné počátky vět: *Vidím, vypadá to jako..., Slyším, zní to jako..., Chutná to jako..., Citím, ..., Na dotek to působí jako..., Vyvolává to ve mně pocit...* Čím více smyslů do vizualizace zapojíme, tím intenzivnější bude představa, kterou si bude dítě schopno vybavit (Rybářová, 2017), tím lépe porozumíme obsahu a zapamatujeme si ho. **Konkrétní ukázka práce s vizualizací nabízí program Čarodějnice.**

26 Konkrétní příklady například zde: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/ctenarska-gramotnost/cg-strategie/graficky-organizator>, citováno 25. 5. 2020.

27 Jejich výhodou je, že pomáhají dětem logicky a přehledně uspořádat informace, případně vzájemné vztahy mezi nimi. Tento proces uspořádání informací a myšlenek do vizuální podoby přispívá k lepšímu porozumění textu. Dostupné z: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/ctenarska-gramotnost/cg-strategie/cg-strategie-17>.

U dětí předškolního věku můžeme začít s rozvojem této čtenářské strategie tak, že jim přečteme text a necháme je vybírat z nabízených obrázků ten, který odpovídá textu. Děti přirozeně dospějí k tomu, jak je důležité všimnout si detailů a soustředit se na text. Náročnější je ukázat dětem dvě ilustrace z knihy a zeptat se jich, co si představují, že se mezi nimi událo. Necháme je to vyjádřit verbálně. Poté se společně zamýšlíme nad tím, zda jejich verze dává v daném kontextu smysl. Je podstatné zdůraznit, že nám nejde o bláznivé představy, které neodpovídají textu, ale že musí vycházet z ilustrace a všech jejích detailů.

Ukázka dvou ilustrací k podpoře čtenářské strategie vizualizace²⁸

Jako další námět lze uvést aktivitu „co je za obrazem“²⁹: okopírujeme celou ilustraci nebo její část a nalepíme ji na papír tak, aby kolem ní bylo dostatek volného prostoru. Děti na vyzvání ve dvojicích s rodiči či ve skupinkách domýšlejí a dokreslují, co kolem obrázku chybí – dětem můžeme klást doplňující otázky k podpoření imaginace: drak u stolu (co dobrého si drak asi dá), jeskyně (kdo se asi skrývá uvnitř) apod.

28 Zdroj obrázků: ENDE, Michael. *O Snožroutkovi*. Ilustroval Annegert FUCHSHUBER, přeložila Radana STUDENOVSKÁ. Praha: Malvern, 2019. ISBN 978-80-7530-168-0.

29 Dostupné z: <https://new.ctenarskekluby.cz/storage/app/media/1/Methody/Brasseur.1001%20activites%20autour%20du%20livre.inspiratione%20pro%20ctenarske%20lekce.k%20tisku.pdf>.

Předvídání a usuzování

Strategii **předvídání** využíváme už ve chvíli, kdy bereme do ruky knihu. Z obálky, titulní stránky či jednotlivé ilustrace odhadujeme, o čem kniha může být. Předvídat lze před četbou i během četby, kdy si zpřesňujeme informace. Využíváme u toho informace, které jsme získali z příběhu, a svoje dosavadní znalosti a čtenářské zkušenosti (Šafránková, 2012). Například u knihy *Kamil neumí lítat* ukážeme ve fázi evokace dětem ilustraci špačka Kamila a položíme jim otázku: *Kdo je na obrázku? Jaký je? Proč si to myslíte?* Když začneme číst první větu, dozvíme se, že se jedná o špačka, ačkoliv z ilustrace děti odhadují, že hlavní postavou bude smutný či vystrašený kos, protože má vykulené oči. Diskutujeme potom – s oporou v připravené encyklopedii –, jak se od sebe liší špaček a kos.

Usuzování chápeme jako „odhalování skrytých významů, souvislostí, které nejsou přímo v textu/ příběhu vyřčeny“ (Wildová et al., 2019). Dítě při usuzování přidává k tomu, co již ví, informaci z textu nebo z ilustrace a logicky z nich vyvodí informaci novou. Jedná se tedy o vyvození určitého logického závěru, proto je pro děti těžší než předvídání. Tyto dvě strategie se využívají při četbě souběžně (Rybářová, 2017).

Shrnování

Při využití strategie shrnování dítě vybírá klíčové informace z přečteného textu a v logické souvislosti je dokáže interpretovat. K tomu mu mohou pomoci opět tzv. startéry, např. miniotázky – kdo, kdy, kde, proč, jak? (Rybářová, 2016).

Příklad shrnování: Dovedeme děti k tomu, že pohádka Červená karkulka je o malé holčičce, která neposlechla svoji maminku, a šla do lesa. Proto se dostala do nebezpečí. Nakonec ji i její babičku zachránil myslivec a vše dobře dopadlo.

Příklad rizika: Shrnout je pro děti velmi obtížné, pokud jim neposkytneme oporu v podobě vizuálního materiálu (obrázek, piktogram, diagram), sklouzávají k vyprávění.

Obrázek 2: Příklad diagramu pro shrnování pohádky O Červené karkulce

Príklad shrnování³⁰

30 Zdroj obrázku: WILDOVÁ, R., VYKOUKALOVÁ, Věra, RYBÁROVÁ, Eva, RONKOVÁ, Jolana, HARAZINOVÁ, Radka. *Rozvoj čtenářské pregramotnosti prostřednictvím čtenářských strategií*, Praha: PedF UK, 2019. Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/sc1/files/2020/01/Publikace-ctenarske-strategie_print.pdf, strana 11.

3.5 Vybrané aktivity a činnosti podporující porozumění textu

Člověk si něco snadněji zapamatuje, je-li řeč doprovázena pohyby a dalšími zážitky (Kiefer, in Spitzer, 2014). **Spojení básně a textu pro lepší porozumění a zapamatování je použito v uvítací básni v programu Vládův drak nebo Čarodějnice.** Důležité je klást důraz na tvořivý vztah dítěte k četbě, na způsob, jakým se ono samo stává spoluúčastníkem čteného. Je velice vhodné v průběhu četby textu zařazovat různé aktivity a činnosti související s textem, aby docházelo ke střídání statické a dynamické činnosti a děti nebyly jednostranně přetěžovány (Wildová et al., 2019). Vhodná kombinace dramatických, hudebních, výtvarných a pohybových dovedností pomáhá rozvíjet dětskou tvořivost, rozvíjet osobnost dítěte komplexně a umožnit každému dítěti si užít činnost, která mu vyhovuje.

Využívání všech smyslů

Při práci s knihou a jednotlivých lekcích využíváme všech smyslů – **zraku, sluchu** (využíváme různých zvuků – hudební nástroje, Orffovy nástroje, knihy od ALBI s kouzelnou tužkou, viz **např. program Oslava při měsíčku k navození atmosféry lesa**; knihy z edice *Příběh ukrytý v notách*; přímo k práci se zvuky kolem nás či zvuky, které vydává naše tělo, vyzývá kniha *Nahlas, potichu, šeptem*), **hmatu** (využití kouzelného sáčku, v němž děti „osahávají“ a odhadují podle hmatu klíčové předměty, rekvizity, produkty související s připraveným příběhem³¹; když chceme navodit déšť, můžeme využít vodu v rozprašovači...), **čichu** (můžeme děti v době Vánoc nechat přivonět k pytlíčkům či skleničkám koření, odhalovat, které z nich souvisí s Vánoce/m tématem lekce atd.), **chuti** (dětem můžeme dát ochutnat produkt, který se vztahuje k tématu – červená řepa, kobliha, vanilkový rohlíček, křížaly apod.

Výtvarné a pracovní aktivity

Můžeme malovat postavy z příběhu (každé dítě samo či tvorba jednoho společného produktu) – vhodné však je, aby děti vycházely z textu, k tomu jim pomáháme vhodnými otázkami. Variantou je tvorba pexesa s pohádkovými postavami. Po četbě knihy *Kaštánkův domeček* můžeme na podzim vytvořit vlastní kaštánek ze špejlí a modelíny. Při dramatizaci lze využít vlastnoručně či s dětmi vyrobené loutky na špejli či prstové loutky z filcu nebo papíru (**viz program Vládův drak**).

31 Variantou může být zabalení jednoho předmětu do papíru tak, aby byly patrné obrysy, a děti mají hádat, co se v papíru ukrývá (např. klíč, visací zámek apod.) (Doláková, 2015).

Hudební aktivity

Vybraná slova z příběhu můžeme rytmizovat, tvořit z nich říkanku; hudebním doprovodem je vhodné doplnit i čtené slovo pro napětí.

Jazykové aktivity

Děti si mohou hrát s jednotlivými slovy z příběhů, básní, říkadel, mohou je hláskovat, vyhledávat slova začínající na stejnou hlásku, dělit slova do slabik, rytmizovat je. Můžeme pracovat s poslechovým diktátem, kdy využijeme obrázky postav, věcí, zvířat z připraveného příběhu. Děti mohou také hádat postavy podle charakteristik – např. je velký, chlupatý, má dvě uši, čtyři nohy, ... Děti si s dospělým vymění role a samy tvoří hádanky podobného charakteru (**práce s hádankou je například v programu Začarovaná zelenina**). Využívat můžeme pantomimické vyjádření a necháme děti hádat, co nebo koho představujeme, při čemž opět lze prohodit role a děti vyjadřují svým tělem, co chtějí sdělit. Můžeme využít ilustrace z knih, vytvořit obrázkové karty, které děti využívají pro vyprávění příběhu, vyvozování děje. Lepilová (2014) vyzdvihuje pozitivní vliv leporel, která aktivizují samostatné vyprávění dětí.

Hry na procvičení fantazie a představivosti

Děti předškolního věku nerozlišují mezi fantazií a reálnou situací, v období těsně před vstupem do školy je toho dítě již schopno (Havlíková, 2019). Do světa fantazie se ale vrací při hře nebo při čtení. V hrách na procvičení fantazie a představivosti lze využít otázky, jako *Co bys ještě přidal do příběhu? Co bys ještě přidal do dortu, který vařili pejsek s kočičkou? Kam bys chtěl s lodkou doplout / vlakem dojet?* Můžeme s dětmi přemýšlet nad tím, jak by se ve které situaci ze čtené knížky cítily. Fantazii a představivost je vhodné podporovat při dokončování příběhů, vymýšlení vlastních dějových linek, příběhů vedlejších postav, vyprávění vlastních příběhů vycházejících z knihy apod.

Předmatické činnosti

Předmatické činnosti můžeme rozvíjet, když si povídáme o tom, kdo přišel první/poslední, kdo za kým stojí atd. Můžeme opět využít obrázky z knížek, vytisknout je v různých velikostech a nechat je děti seřadit od největších po nejmenší. K tomu, aby dítě dokázalo tvořit různé skupiny a porozumělo souvislostem, musí umět rozpoznávat a formulovat rozdílné a společné znaky. Podnětná hra je „**Co sem nepatří?**“, příklady takových řad (In Ebbert, 2011, s. 111):

- * jazyk, rty, zuby, žaludek;
- * kos, myš, sýkora, havran, špaček;
- * veselý, smutný, rozzlobený, silný;
- * kočka, kráva, pes, slepice, krokodýl.

Vždy vedeme děti ke zdůvodňování – např. měkký není barva; silný není pocit; krokodýl u nás nežije. **Další příklad aktivit je v programu Příšerky si čistí zoubky.** V knihovně se nabízí **třídění knih.** Nechte skupince dětí komínek knih. Zadejte jim, aby je rozprostřely na koberec a vymyslely samy možnosti jejich třídění. Děti nejčastěji třídí podle barev; podle témat – zvířata, dopravní prostředky; předškoláci třídí podle počátečních písmen. Z naší zkušenosti jsou předškolní děti schopny třídít i žánrově – pohádky, próza se zvířecím hrdinou (*ty se zvířátko*); próza s dětským hrdinou (*ty s dětmi*) a říkadla, poezie (*básničky, vypadají jinak, mají více obrázků a rýmuji se*). Děti nemusí třídít jen knihy, ale také emoce postav z knih apod.

Další možností je **práce s ustálenými prvky**, což jsou určitá očekávatelná opakování, která potvrzují čtenáři jeho čtenářskou zkušenost – pomáhají mu orientovat se v textu, udržují souvislost mezi tím, co už zná, a tím novým, s čím se v četbě setkává; čtenář tak snáze najde hlavní nebo nosnou myšlenku či odliší důležité informace od podrobností. Ustálenost se projevuje na různých úrovních: u slov, vět, odstavců, v uspořádání textu (názvy kapitol, oslovení adresáta), v celkové kompozici, na úrovni vypravěčské perspektivy, ale i ve vizuálních prvcích – v ilustracích, grafickém zpracování atd. Vhodnou knihou pro děti předškolního věku je kniha Petra Horáčka *Nový domek pro myšku*. Úkolem dětí je bez předchozí znalosti příběhu společně poskládat obrázky tak, jak půjdou v příběhu za sebou. Děti se musí zaměřit na to, co vše se v ilustracích opakuje a jak to pomáhá našemu porozumění příběhu³².

32 Kopecká a Šafránková (2015) píše, že prvostupňoví žáci si při aktivitě sami všimli, že se střídají stránky, na kterých je myška před doupátkem a ještě neví, kdo je uvnitř, a stránky, na nichž už myška do doupátka nakukuje a čtenáři spolu s ní vidí, kdo je jeho obyvatelem. Střídá se tedy pohled „venku“ a „uvnitř“. Dále je třeba si povšimnout tvarů a barev doupat (opět pohled zvenku a uvnitř), opakujících se dialogů se zvířátko, odpočinek a ukousnutí si jablíčka, přechod z rána do noci. Žáci na základě této aktivity pochopili, že jablko se zmenšuje a myška se nakonec vrací do svého původního domku. Inspirace aktivity: Práce s knihou Petra Horáčka *Nový domek pro myšku* (Kritická gramotnost, ROČ. 1, Č. I, ZIMA 2015; Jana Kopecká a Kateřina Šafránková). V našem projektu jsme si ověřili, že práci s 12 ilustracemi z knihy zvládnou bez problému i děti předškolního věku, které jsou výjimečnými „čtenáři“ ilustrací.

Tvorba vlastní knihy, lapbook a squashbook

Písmena a piktogramy, obrázky jsou všude kolem nás a příběhy také. Děti si mohou společně s dospělými vyrobit vlastní papír a poté z něj knihu, například *Kdo jsem já*, kde si ukládají, jaká zvířata, barvy, pohádkové postavy mají rády, otiskují si sem své ruce apod. Společně si rodiče s dětmi mohou vyrobit také jednoduché leporelo nebo pohádkovou knihu – děti se tak dozvědí, jak se kniha vyrábí, a samy se stávají spisovateli, ilustrátory, grafiky, vydavateli. Jinou variantou je výroba **lapbooku**, což je vlastnoručně vyrobená kniha složená z mnoha interaktivních prvků, skládaček, které spojuje společné téma – informativní text, příběh, pohádka. Rozvíjí porozumění, motivuje k učení, rozvíjí paměť, učí v souvislostech, podporuje vizuální i kinestetický typ učení³³. Při tvorbě knihy nemusíme dát dětem úplnou volnost, ale můžeme jim pomoci klíčovými obrázky či slovy, což nám umožňují např. kostky *Story cubes*, *Příběhy z karet*, hra *Prosvít a vyprávěj* či kniha *Příběhostroj*.

33 Zdroje k tématu lapbooku a squashbooku dostupné z: <https://pages.pdf.cuni.cz/sc25/files/2020/01/Lapbook-a-Squashbook.pdf>.

4 Doporučená literatura k přípravě lekcí a aktivit

- BLÁHOVÁ, Krista, Libuše HONZOVÁ, Jitka MÍČKOVÁ a Ivana VALTROVÁ. *Rozvíjíme děti s využitím příběhů a veršů*. Praha: Raabe, [2016]. Rozvíjíme dítě v jednotlivých oblastech předškolního vzdělávání. ISBN 978-80-7496-275-2.
- ČERNÁ, Olga. *Čtení není žádná nuda: náměty k rozvíjení čtenářské gramotnosti a radosti ze čtení*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0720-7.
- DOLÁKOVÁ, Sylvie. *Umíte to s pohádkou?: práce s příběhy v MŠ a ZŠ*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0933-1.
- GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Jak a co číst dětem v MŠ: komentovaný výběr literárních textů na základě RVP PV*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-854-8.
- HAVLÍNOVÁ, Hana. *Chci číst jako táta s mámou: jak se stát čtenářem*. Ilustrovala Helena STRÁNSKÁ, ilustroval Eliška HAVLÍNOVÁ. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0743-8.
- MÍČKOVÁ, Jitka. *Cesta do pohádky: literárně-dramatické projekty pro MŠ*. Ilustrovala Zdeňka VOŠTOVÁ. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1432-8.
- SVOBODOVÁ, Eva a Hana ŠVEJDOVÁ. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0020-8.
- SVOBODOVÁ, Eva, Alena VÁCHOVÁ a Miluše VÍTEČKOVÁ. *Do školky za zvířátky: metodika práce s příběhy v MŠ*. Ilustrovala Patricie KOUBSKÁ. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0185-4.
- ŠPIROCHOVÁ, Lenka a Hana H. VATALOVÁ. *Knihrátky s Dvoj pohádkou*. Praha: Raabe, [2019]. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-420-6.
- ŠPIROCHOVÁ, Lenka a Hana H. VATALOVÁ. *Knihrátky s Námořnickou pohádkou*. Praha: Raabe, [2018]. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-379-7.
- TOMÁŠKOVÁ, Iva. *Rozvíjíme předčtenářskou gramotnost v mateřské škole*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0790-0.

WILDOVÁ, R., VYKOUKALOVÁ, Věra, RYBÁROVÁ, Eva, RONKOVÁ, Jolana, HARAZINOVÁ, Radka. *Rozvoj čtenářské pregramotnosti prostřednictvím čtenářských strategií*, Praha: PedF UK, 2019. Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/sc1/files/2020/01/Publikace-ctenarske-strategie_print.pdf

Doporučit lze i vybrané knihy nakladatelství Rubico, např. *Pohádky a bajky k povídání*; *Báje a pověsti k povídání*; *Pohádky k povídání*; *Obrázkové čtení*.

Příklady konkrétních lekcí nalezneme i v závěrečných pracích studentů³⁴ a volně dostupné na webových stránkách, které jsou však zárukou kvality:

- Čtenářské kluby – lekce s knihami pro mateřskou školu: <http://new.ctenarskekluby.cz/co-nabizime/lekce>.
- Zlatá stuha: metodické listy ke stažení (je třeba vybírat knihy pro předškolní děti a nápady přizpůsobit nečtenářům: <http://www.zlatastuha.cz/pro-skoly>).
- Časopis Kritická gramotnost: <https://www.kellnerfoundation.cz/pomahame-skolam-k-uspechu/projekt/pedagogicke-inspirace/casopis-kriticka-gramotnost>.

34 Jako příklad uvádíme závěrečné práce vedené V. Laufkovou: Veihandová Anna. Možnosti rozvoje čtenářských strategií předvídání a vizualizace v mateřské škole (<http://hdl.handle.net/20.500.11956/100734>); Sedláčková Dominika. Způsob zprostředkování problematiky jinakosti v mateřské škole metodou práce s knihou (<http://hdl.handle.net/20.500.11956/101704>); Tylšová Květa. Knihy nakladatelství Běžíliška a jejich využití k rozvoji čtenářství u dětí předškolního věku (<http://hdl.handle.net/20.500.11956/100733>); Richterová Kristýna. Práce s ilustrací v mateřské škole jako podpora porozumění předčítanému textu (<http://hdl.handle.net/20.500.11956/106311>); Waldaufová, Petra. **Čtenářské kostky a jejich role v rozvoji čtenářské pregramotnosti** (<http://hdl.handle.net/20.500.11956/102168>); Sedláčková Magdalena. Dílna čtení v mateřské škole jako podpora rozvoje čtenářské pregramotnosti (<http://hdl.handle.net/20.500.11956/75550>); Dudková Dominika. *Podpora a rozvoj čtenářské gramotnosti v mateřské škole prostřednictvím moderních autorských pohádek* (<http://hdl.handle.net/20.500.11956/74967>).

5 Závěr

Jak bylo naznačeno v předchozích kapitolách, osvojení čtenářské gramotnosti na vysoké úrovni je předpokladem pro úspěšné fungování ve škole, v běžném životě i na trhu práce. Představili jsme integrativní model čtenářské gramotnosti, jehož cílem je rozvoj širokého spektra dovedností, které umožňují hlubší prožitek z knihy, chápání souvislostí a porozumění textu. Integraci výtvarných, pohybových, hudebních či dramatických činností při zapojení všech smyslů uplatňují rovněž lekce, které jsou dále představeny v této publikaci. **Různorodost činností ovlivňuje celou osobnost dítěte, a to ve spolupráci rodiny a knihovny.**

Seznam literatury

- BAHBOUH, Radvan. *Pohádka o ztracené krajině: Psychologie sebekoučování*. Praha: Qed Group, 2010. ISBN 978-80-86149-61-5.
- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Diagnostika dítěte předškolního věku. Co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno: Edika, 2015. ISBN 978-80-266-0658-1.
- BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3008-0.
- ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.
- ČERNÁ, Olga. *Čtení není žádná nuda: náměty k rozvíjení čtenářské gramotnosti a radosti ze čtení*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0720-7.
- Čtenářská gramotnost ve výuce: metodická příručka*. Kolektiv autorů. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011. ISBN 978-80-86856-98-8.
- DOLÁKOVÁ, Sylvie. *Umíte to s pohádkou?: práce s příběhy v MŠ a ZŠ*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0933-1.
- DOLEŽALOVÁ, Jana. *Jazyková a literární gramotnost v předškolním věku*. Zlín: FHS UTB, 2018. Dostupné z: <https://fhs.utb.cz/?mdocs-file=10360>
- EBBERT, Birgit. *100 věcí, které by měl znát každý předškolák*. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3545-7.
- FASNEROVÁ, M. a kol. *Aspekty čtenářství žáků elementárního ročníku základní školy*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2017. ISBN 978-80-244-5236-4
- GABAL, I.; VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, L. *Jak čtou české děti: Analýza výsledků sociologického výzkumu*. Dostupné z: http://www.gac.cz/documents/nase_prace_vystupy/GAC_cten_jak_ctou_ceske_deti.pdf
- GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Jak a co číst dětem v MŠ: komentovaný výběr literárních textů na základě RVP PV*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-854-8.
- GILLERNOVÁ, I. Podpora sociálního a emocionálního vývoje dětí v mateřské škole. In: Gillernová, I., Mertin, V. (eds.) *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2010, strana 125–140.
- HAVLÍNOVÁ, Hana. *Chci číst jako táta s mámou: jak se stát čtenářem*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0743-8.
- HAUSENBLAS, Ondřej, Košťálová, Hana. Co je E – U – R? *Kritické listy*, 24, 2006, s. 67–68. Dostupné z: https://kritickemysleni.cz/wp-content/uploads/2020/05/KL24_web.pdf
- HOMOLOVÁ, Kateřina. *Čtenářská propedeutika*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7368-657-4.

- KOPŘIVA, Pavel a kol. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.
- KOŠTÁLOVÁ, H. A KOL. Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/cz/85256-ctenarska-gramotnost-ja-ko-vzdelavaci-cil-pro-kazdeho-zaka>.
- KUCHARSKÁ, Anna. *Riziko dyslexie: pregramotnostní schopnosti a dovednosti a rozvoj gramotnosti v rizikových skupinách*. Praha: PedF UK, 2014. ISBN 978-80-7290-784-7.
- LEPILOVÁ, Květuše. *Cesty ke čtenářství: vyprávějte si s námi!* Brno: Edika, 2014. ISBN 978-80-266-0112-8.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1.
- MERTIN, Václav a Ilona GILLERNOVÁ, ed. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0977-5.
- MERTIN, V. Podpora a rozvoj čtenářských dovedností v předškolním věku. In: Gillernová, I., Mertin, V. (eds.) *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2010, strana 163–172.
- MLČOCHOVÁ, Markéta. *Povídám, povídám pohádku: pracovní sešit pro rozvoj vyjadřovacích dovedností předškoláků*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1103-7.
- PALENČÁROVÁ, Jana a Karel ŠEBESTA. *Aktivní naslouchání při vyučování: rozvíjení komunikačních dovedností na 1. stupni ZŠ*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-101-8.
- PERGLEROVÁ, Jitka. *Dětský čtenář a dětský básník pohledem současných oceněných básnických děl*. Diplomová práce. Praha: PedF UK, 2020. Vedoucí práce Veronika LAUFKOVÁ.
- PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7.
- RYBÁROVÁ, Eva. *Čtenářské strategie jako podpora porozumění předčítanému textu u dětí předškolního věku*. Diplomová práce. PedF UK. Vedoucí práce Veronika LAUFKOVÁ.
- RYBÁROVÁ, Eva. *Rozvoj čtenářských strategií u dětí v mateřské škole*. Praha, Kritická gramotnost, číslo 4, roč. 3, 2017. Dostupné z: <https://www.kellner-foundation.cz/pomahame-skolam-k-uspechu/download/1735/kriticka-gramotnost-4-3-2017-final.pdf>
- SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7294-872-7.
- STEEL, Jeannie L., MEREDITH, Kurtis S., TEMPLE, C. *Rozvíjení kritického myšlení. Čtením a psaním ke kritickému myšlení II*. Praha: Občanské sdružení Kritické myšlení, 1997.

- ŠAFRÁNKOVÁ, Kateřina. Jak vizualizace napomáhá čtení. *Kritické listy*, 2012, (48), 4–8. Dostupné z: <http://www.kritickemysleni.cz/klisty/48/komplet.pdf>
- TĚTHALOVÁ, Marie. *Co teď a co potom?: pracovní listy k procvičení časové posloupnosti*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1549-3.
- TOMKOVÁ, Anna. *Program Čtením a psaním ke kritickému myšlení v primární škole: distanční text*. Praha: PedF UK, 2007. ISBN 978-80-7290-315-3.
- TOMÁŠKOVÁ, Iva. *Rozvíjíme předčtenářskou gramotnost v mateřské škole*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0790-0.
- TOWELL, Janet L., Katherine C. POWELL a Susannah L. BROWN. *Creative literacy in action: birth through age nine*. Student edition. Boston, Massachusetts: Cengage Learning, [2018]. ISBN 9781285171272.
- TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čtenáři a internauti: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení* (2010). Brno: Host ve spolupráci s NK ČR, 2011. ISBN 978-80-7294-515-3.
- TRÁVNÍČEK, Jiří. *Vyprávěj mi něco--: jak si děti osvojují příběhy*. V Příbrami: Pistorius & Olšanská, 2007. Scholares. ISBN 978-80-87053-07-2.
- URBANOVÁ, Svatava. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 2003. ISBN 80-7198-548-1.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
- WILDOVÁ, Radka, VYKOUKALOVÁ, Věra, RYBÁROVÁ, Eva, RONKOVÁ, Jolana, HARAZINOVÁ, Radka. *Rozvoj čtenářské pregramotnosti prostřednictvím čtenářských strategií*, Praha: PedF UK, 2019. Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/sc1/files/2020/01/Publikace-ctenarske-strategie_print.pdf
- WILDOVÁ, Radka. *Rozvíjení počáteční čtenářské gramotnosti*. Praha: PedF UK, 2005.

6 Příklady aktivit z knihoven

Čarodějnice

Městská knihovna Sedlčany

Program je určen pro rodiny s dětmi od 3 let

Délka programu: 60 minut

Tvůrce programu: Jana Roškotová

Cíl:

Přiblížení tradice filipojakubské noci

Děti se seznámí s knížkou Ottfrieda Preusslera Malá čarodějnice

Děti se seznámí s ilustracemi výtvarníka Zdeňka Smetany

Děti umějí naslouchat a rozumět čtenému textu

Děti umějí pracovat ve skupinách i samostatně

Děti umějí rozlišit dobro a zlo

Pomůcky:

Knížka *Malá čarodějnice*, kufr, sáček s bylinkami, papírové kytičky, bílé myšky, šátek, havran Abraxas, měchačka, březová košťata, texty básniček a písniček, flipchart, amulety s obrázkem Malé čarodějnice.

Poznámka: Výběr četby je vždy ohraničen první a poslední větou textu.

Osnova:

Úvod a přivítání

Kdo se taky někdy bojí

V knihovně byl nalezen kufr

Hra na čarodějnice

Jdeme do příběhů z knihy Malá čarodějnice

Abraxas vaří

Společné čtení – listování

Létání na koštěti

Filipojakubská noc

Závěrečná písnička v magickém kruhu

Struktura programu:

Úvodní přivítání s pohybem (*stojíme v kruhu*)

Dobrý den, dobrý den, (*kroužíme střídavě pravou a levou paží*)

dneska máme krásný den,

spolu si ho užijem. (*kroužíme oběma pažemi*)

Ať jsi holka nebo kluk, (*hezky se na sebe usmějeme*)

udělej si se mnou kruh, (*stoupneme si po kruhu*)

naučím tě chodit stát, (*dupeme do rytmu*)

pojď si se mnou, pojď si hrát.

Když je dobrá nálada,

najdi si kamaráda, (*vybereme si někoho v kroužku a hezky se na něho usmějeme*)

zatleskej a zadupej (*tleskáme a dupáme*)

kamarádům ruku dej. (*chytíme se za ruce*)

To je prima, že máme kamarády, to se vůbec nemusíme bát strašidel.

Nebo snad ano?

Znáte nějaká strašidla?

Kdo se taky někdy bojí?

Uděláme společný kruh.

„Kdo se taky čertů bojí, ať připojí se, kde já stojím.“

Knihovnice odříká básničku a stoupne si doprostřed kruhu. Děti se rozhodují, zda se taky bojí a stoupnou si ke knihovnici. Poté se vrací zpět. V této aktivitě střídáme strašidla, je dobré využít ta, která děti před tím vymyslely.

Knihovnice: „Nyní se strašidelně rozhýbeme s písničkou od Míši Růžičkové. Nejvíce se všichni bojíme čertů, proto jsem vybrala právě písničku o čertech, zpěv nám pomůže nebát se.“ *Je dobré naučit se písničku zpaměti a podle autorky se do rytmu hýbat.*

Písnička s pohybem:

Čertí šaráda, autorka Míša Růžičková (*možno vyhledat na www.youtube.cz*)

Před začátkem písničky knihovnice vysvětlí pojem štronzo (= stojím jako socha). Po každé sloce zazní slovo „štronzo“, všichni se zastaví a knihovnice se ptá (viz otázky níže).

Čertí šaráda

Bu bu bu bu bu bu, jednou tam a jednou tu
bu bu bu a bu bu bu, zpívej Čertí šarádu.
Tancování to je naše,
teplo, oheň, vaří kaše.
Co dnes bude k večeři?
Voláme už od dveří.
Bu bu...

Knihovnice: Štronzo! Čeho se mohu bát v lese? (*děti odpovídají*)

Huš, vy čerti, prach a síra,
tohle na mě nezabírá,
kdo chceš dostat svačinku,
běž si umýt pusinku.
Bu bu...

Knihovnice: Štronzo! Čeho se mohu bát na louce? (*děti odpovídají*)

Kožich máte samou blešku,
popel, seno, díru, vešku,
to chcete jít do školy
a dělat si úkoly?
Bu bu...

Knihovnice: Štronzo! Čeho se mohu bát u rybníka? (*děti odpovídají*)

Čertí škola, to je žúžo,
to, co chtějí, dělat můžou,
za domácí cvičení
mají čertí strašení.
Bu bu...

Knihovnice: Štronzo! Čeho se mohu bát u moře? *(děti odpovídají)*

Čertí bába, čertí děda
neví, co je abeceda,
ten, kdo umí číst a psát,
může s námi tancovat.
Bu bu...

V knihovně byl nalezen kufr

V kufru je sáček s bylinkami: heřmánek, papírové kytičky, bílé myšky, černý kocour, havran Abraxas, kouzelnická hůlka, hrnec, měchačka, košťátko, knížka Malá čarodějnice...

Děti otevřou kufr a následně prohlédnou obsah, vše si mohou osahat.

Knihovnice:

„Kdo mohl v knihovně zapomenout kufr?“

Čí by kufr mohl být?“

Knihovnice s dětmi dojde k závěru, že kufr ztratila čarodějnice.

Knihovnice:

„Znáte nějakou čarodějnici?“

Jak taková čarodějnice vypadá?“

Co čarodějnice umí?“

Kde čarodějnice bydlí?“

Knihovnice bere do ruky knihu Malá čarodějnice, představuje dětem autory knížky, ukazuje obrázky *(využijeme metodu vizualizace a použijeme obrázek chaloupky z knihy Malá čarodějnice)*.

Knihovnice:

„Co na obrázku vidíme?“

Co můžeme kolem chaloupky slyšet?“

Co můžeme kolem chaloupky cítit?“

Knihovnice čte (na str. 7): „Byla jednou jedna malá čarodějnice... Měla by ses na to víc soustředit.“ Ukazuje ilustraci z knihy Malá čarodějnice (čarodějnice sedí u čarodějné knihy).

Knihovnice:

„Co jsme se o Malé čarodějnici z četby dozvěděli?“

Kde bydlela malá čarodějnice?“

Jak vypadal domeček, ve kterém bydlela?“

Uměla Malá čarodějnice čarovat?“

Hra na čarodějnice

Každá čarodějnice by měla umět čarovat, k čarování používá kouzelnou hůlku.

Děti jsou volně v prostoru, jedno z nich si vezme kouzelnou hůlku a stává se čarodějnicí.

Knihovnice odříkává básničku:

„Čarodějko, my se ptáme,
čehopak se chytit máme?“

Čarodějnice (*dítě, které drží hůlku*) **odpovídá:** „Chyťte se něčeho, co má barvu červenou...“ (*děti střídají barvy*). *Pokud máme čas, můžeme zařadit i materiály: „Chyťte se něčeho, co je ze dřeva, plastu, skla, látky...“ Toho, který se včas nechytí zadané věci, čarodějnice chytí a vymění se. Je dobré, aby se vystřídal všechny děti.*

Knihovnice: „Čarodějnice musí odpočívat, proto i my si odpočineme a posadíme se do kruhu.“

Jdeme do příběhů z knihy Malá čarodějnice:

Knihovnice vypráví kapitolu: Hopsa, hejsa, je filipojakubská noc. Ukazuje ilustraci k příběhu z knihy Malá čarodějnice a klade otázky k vyprávěnému textu:

„Co se dělo na skalnaté hoře?

Měly staré čarodějnice radost, když uviděly Malou čarodějnici?

Jaký trest čekal Malou čarodějnici?“

„Přečteme si, jak to bylo dál.“

Knihovnice čte (na str. 13): „To byla dlouhá a svízelná cesta domů! ...Spala jako sysel, spala celou noc a ještě dlouho do druhého dne.“

Abraxas vaří:

Knihovnice vypráví:

„Čarodějnice usnula, ale Abraxas jí chtěl uvařit něco dobrého na posílněnou.“

Knihovnice dá doprostřed kruhu hrnec s měchačkou, každé z dětí měchačkou zamíchá, poté řekne, co mohl Abraxas Malé čarodějnici uvařit. Děti se střídají.

Knihovnice: „Jako předěl pro střídání dětí u hrnce nám poslouží říkadlo, které se společně naučíme:

„Co bude dnes k obědu?

To uhodnout nesvedu.

Bude dobrá kašička,

sladká jako mrkvička.“

Střídavé čtení – listování

Společná aktivita rodičů a dětí: rodiče dostanou role, čtou postavy ze dvou příběhů Vichřice a Přičarování, které jsou proloženy aktivitami pro děti (texty na s. 53–55).

Příčarování

Připravit vytištěný text 5x

Vypravěče čte knihovnice, ostatní postavy příběhu (Abraxas, Malá Čarodějnice, Kreks, kluci) čtou rodiče

Otázky po četbě (knihovnice):

„Co jsme se dozvěděli?

Kdo byl v příběhu zlý?

Kdo byl v příběhu hodný?

Kdo se v příběhu bál?“

Vichřice

Připravit vytištěný text 6x

Vypravěče čte knihovnice, ostatní postavy příběhu (babička 1., babička 2., babička 3., Malá čarodějnice, Abraxas) čtou rodiče.

Otázky po četbě (knihovnice):

„O čem jsme četli?

Slyšeli jsme v příběhu, že někdo někomu pomohl?

Byl v příběhu někdo pochválen?

Co potřebovaly babičky a na co to potřebovaly?“

Létání na koštěti:

Knihovnice: „Každá správná čarodějnice musí mít létající koště, upletené z březových proutků. A co víc, umí na něm létat. Vyzkoušíme to, vystřídáme se a poletíme po předem stanoveném prostoru.“

Filipojakubská noc:

Knihovnice:

„Čarodějnice se scházejí jednou za rok při filipojakubské noci, postaví se pěkně do kruhu, stejně jako my“ (děti a rodiče si stoupnou do kruhu).

„Proč se této kouzelné noci z 30. dubna na 1. května říká filipojakubská? Filipojakubská noc se jmenuje podle dvou apoštolů, bratrů Jakuba a Filipa, kteří pro šíření své víry zemřeli. Tradice pálení ohňů sahá do daleké minulosti, do dob Keltů. Lidé tehdy věřili, že v některých dnech v roce mohou zlé síly lidem ubližovat. Proto se v tento den doma uklízelo a vynášelo vše nepotřebné na velkou hranici za vesnici. Lidé věřili, že ohně zaženu zlé nadpřirozené síly. Celý rok doma vesničané schraňovali košťata, která večer u ohňů zapalovali a poté vyhazovali vysoko do vzduchu. Vypadalo to, jako kdyby opravdu kolem ohně tancovaly čarodějnice. Čarodějnic se odjakživa lidé báli, protože dokázaly léčit nemoci podivnými kouzly, sbíraly čarodějné bylinky a vůbec byly

tak trochu tajemné. V dávných dobách tyto ženy byly pronásledovány a trestány upálením. V tento den se také pletly věnce, lidé tančili kolem ohňů do kruhu, obcházeli dokola svá políčka, protože věřili v magickou sílu kruhu.“

Závěrečná písnička v magickém kruhu:

Knihovnice: „Dříve lidé věřili v magickou sílu kruhu, která nás ochrání před všemi strašidly (*jmenujeme strašidla, která děti vymyslely na začátku*). Například před čerty, duchy, vodníky, draky apod. Když si k tomu ještě zazpíváme veselou písničku, strach úplně zaženeme.“

Ježibaba s ježibabou (*možno najít na www.youtube.cz*)

Ježibaba s ježibabou
na kopečku za Jihlavou,
radily se, radily,
jak by nejlíp řádily.

Ref.: Čáry, máry, basta fidli, košťátko nás ponese,
poletíme jako vítr, bojte se nás, bojte se!

Ježidědek vstal ze židle,
že poletí: vzal si vidle.
Jenže vidle neletí,
proto – sláva koštěti!

Ref.: Čáry, máry....

Společně si zatleskáme, knihovnice rozdá čarodějnické amulety (*malý obrázek, omalovánky, Malé čarodějnice na čtvrtce...*).

Doplňující poznámka: Lekci můžeme připravit i venku, pokud na to máme možnosti. Na závěr je dobré na program navázat výtvarnou dílnou.

Literatura:

PREUSSLER, Otfried. *Malá čarodějnice*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1993. 75 s barev. ilustr. ISBN 80-00-00019-9.

VONDRUŠKOVÁ, Alena. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004. 370 s. ISBN 80-00-01356-8 il.

MOTLOVÁ, Milada. *Český rok od jara do zimy*. Vyd. 1. Praha: Fortuna Libri, 2010. 323 s. ISBN 978-80-7321-522-4 barev. il.

ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *O strašidlech a bytostech z pohádek a pověstí: tradice a zvykosloví, pohádky, lidová říkadla, hádanky, básničky, hry a výrobky*. První vydání. Olomouc: Agentura Rubico, s. r. o., 2019. 151 stran. ISBN 978-80-7346-260-4 ilustrace

Přílohy

Přičarování

Vypravěč: Havran Abraxas byl svobodný mládenec.

Abraxas: Mládenec za prvé: žije daleko pohodlněji, za druhé: nemusí stavět hnízdo, nemusí se zlobit se ženou. Za třetí: je ušetřen každodenních starostí o púltuctu hladových havránků. Poletím za svým bratrem Kreksem, švagrová zrovna sedí na vejcích, nemusím se bát křiku havraních holátek.

Vypravěč: Havran letěl za svým bratrem, vracel se však velmi smutný.

Malá čarodějnice: Stalo se snad něco tvému bratru Kreksovi?

Abraxas: Naštěstí ne, ale bratr a jeho žena mají velké starosti. Už několik dní se kolem potloukají dva kluci, lezou na všechny stromy a vybírají hnízda. Předevčirem vyplenili kosí hnízdo a včera dokonce hnízdo jednoho stračího páru. Došlo už i na kachny. Můj bratr má strach, že dojde i na jeho hnízdo.

Malá čarodějnice: Leť zpátky a vyřiď mu, že nemusí mít strach, pomohu mu od těch darebáků. Až tam zase přijdou, ať pro mě přiletí.

Vypravěč: Asi koncem týdne slyšela čarodějnice krákání už z dálky.

Kreks: Jsou tam, jsou tam, pojdte rychle, než bude pozdě.

Vypravěč: Oba kluci už mezi tím vylezli vysoko na strom.

AKTIVITA: *Vyzkoušíme si, jak se šplhá na strom, a pořádně se protáhne do výšky.*

Vypravěč: Skoro dosáhli na havraní hnízdo. Havranice seděla na vejcích a celá se třásla.

Malá čarodějnice: Hej, vy dva tam! Copak tam děláte? Slezte dolů!

Vypravěč: Kluci zjistili, že na ně volá nějaká holka, a začali se posmívat a dělat na čarodějnici dlouhý nos.

AKTIVITA: Děti udělají dlouhý nos.

Malá čarodějnice: Říkám vám: slezte! Nebo se něco stane!

Kluci: Polez nahoru ty, jestli teda můžeš. My tu zůstaneme tak dlouho, dokud nás to bude bavit.

Malá čarodějnice: Tak dobře, zůstaňte si nahoře.

AKTIVITA: *Čarodějnice společně s dětmi čaruje, předříkává zaklínadlo a děti opakují.*

Malá čarodějnice: Čáry máry pod kočáry, učíme se čarovat. Ten, kdo ptáčkům škodí, ať přilepí se ke stromům a nesleze dolů.

Vypravěč: Kluci se nemohli pohnout, volali o pomoc, volání uslyšeli lidé ze vsi a divili se. To je přece Pepek Ševců a Běda Krejčích. To je pěkná ostuda, vybírali ptáčkům hnízda a to mají za trest. Celá věc skončila tím, že je museli vyprostit hasiči a doma je čekal výprask.

Otázky po četbě (knihovnice):

„Co jsme se dozvěděli?

Kdo byl v příběhu zlý?

Kdo byl v příběhu hodný?

Kdo se v příběhu bál?“

Vichřice

Vypravěč: „Malá čarodějnice studovala kouzelnické knihy, a to sedm hodin denně. Brzy uměla nazpaměť všechny kouzelnické kousky. Mezitím se občas trochu protáhla v lese, neměla čarodějnické koště, proto musela chodit pěšky. Když se zase jednou toulala se svým havranem Abraxasem, potkala tři babičky. Měly na zádech nůši a koukaly po zemi, jako by něco hledaly.“

Malá čarodějnice: Copak to hledáte?

Babička č. 1: Suchou kůru a ulámané větve.

Babička č. 2: Ale nemáme štěstí, les je jako vymetený.

Malá čarodějnice: Hledáte dlouho?

Babička č. 3: Hledáme už od rána, nasbíraly jsme sotva půl nůše. Co s námi bude v zimě, když nebudeme mít čím topit.

Malá čarodějnice: Jestli je to jenom tohle, pak chápu, proč věšíte nosy. Čím to je, že nemůžete nic najít?

Babička č. 1: Větrem.

Malá čarodějnice: Jak to větrem?

Babička č. 2: Protože nechce foukat, a když nefouká, nepadá nic ze stromů.

Babička č. 3: Když nefouká vítr, nepadají ze stromů suché větvičky a my nemáme co dát do nůší.

Malá čarodějnice: Tak takhle je to.

Babička č. 1: Co bych za to dala, kdybych uměla čarovat, Vyčarovala bych vítr. Jenže to neumím.

Babička č. 2: Já jdu domů, dnes už nic nenajdeme. Na shledanou!

Abraxas: Nedalo by se jim pomoci?

Malá čarodějnice: Už na to jdu, pořádně se drž.

AKTIVITA: práce s dechem

Abraxas: Pozor, děti, stoupneme si do kruhu a ty, čarodějnice, přivolej nám vítr zaklínadlem.

Malá čarodějnice: Myší ocas, hadí jed, ať je vítr všude teď!

Děti na to foukají fůůůůůůůů, fííííííííííí, fááááááá, fóóóóó. Přidáváme a ubíráme na intenzitě dechu.

Vypravěč: Babičky se vystrašeně rozhlížely, všude bylo spousta klacíků a suchých větviček. Nasbíraly plné nůše a spěchaly domů.

Abraxas: Pro začátek to není zlé! Zdá se mi, že by ses opravdu mohla stát dobrou čarodějnici.

Otázky po četbě (knihovnice):

„O čem jsme četli?

Slyšeli jsme v příběhu, že někdo někomu pomohl?

Byl v příběhu někdo pochválen?

Co potřebovaly babičky a na co to potřebovaly?“

Kosprd a Telecí

Městská knihovna Sedlčany
Program pro rodiny s dětmi od 3 let

Délka programu: 60 minut

Tvůrce programu: Jana Roškotová

Cíl:

Děti se seznámí s knížkou *Kosprd a Telecí* od spisovatelky Evy Papouškové

Děti znají zásady správného chování v mateřské škole

Děti pracují samostatně i ve skupinách

Děti umí naslouchat čtenému a mluvenému slovu

Děti se umí správně rozhodovat

Pomůcky:

Magnetická tabule, flipchart, magnety, maňasci, nákres budovy mateřské školy, košík s věcmi (*věci, které v mateřské školce děti běžně používají – bačkora, lžička, hrneček, ručník, mýdlo, kostka, švihadlo, míček, leporelo, plyšák*), barevné papírové knoflíky, nákres jednobarevného oblečení, tužky, papíry A5, židličky – stoličky na metro.

Nápověda: Výběr četby je vždy ohraničen první a poslední větou textu.

Osnova:

Úvodní přivítání a představení knížky

Kosprd v mateřské škole

Křestní jméno pro Kosprda a Telecí

Úkol: umíte nakreslit lidskou postavu?

Společná rozvíčka s pohybem

Co ve školce potřebují?

Jdeme ven

Útěk ze školní vycházky

Zákaz kamarádství

Otázka na závěr

Rozloučení

Struktura programu:

Úvodní přivítání a představení knížky a autorů

Knihovnice vypráví:

„Žila, byla jednou taková zvláštní rodina, ale zvláštní jenom podle příjmení. V rodině žil tatínek, maminka, malý kluk a jmenovali se

Kosprdovi. Když se na příjmení KOSPRD podíváme zblízka, je opravdu zvláštní. Nováků, Dvořáků, Stiborů, Pudilů je opravdu mnoho, ale Kosprdů moc ne. Tatínek byl moc šikovný, uměl lepit modely. Doma ve sklepě měl malou dílničku. Tam celé odpoledne lepil, tentokrát vzducholod, a malý Kosprd mu pomáhal.“

Knihovnice:

„Děti víte, jak taková vzducholod vypadá?“

Děti říkají své nápady. Knihovnice na základě odpovědí vysvětluje slovo model a vzducholod.

Knihovnice čte (na str. 6–8): Dílo, které právě dokončovali, bylo zcela převratné. ... Za tatínkem dveře skutečně zapadly.

Knihovnice:

„Jaké jméno dostal model vzducholodi?“

O čem maminka rozhodla?

Chtělo se Kosprdovi do školky?“

Kosprd v mateřské škole – Křestní jméno pro Kosprda

Knihovnice: „Kosprd v knize Kosprd a Telecí nemá křestní jméno.

Jak si říkáte mezi kamarády? Voláte na sebe Nováku, Bartůňková, Dvořáková, nebo si říkáte křestním jménem? Jak by se mohl jmenovat Kosprd?“

Knihovnice po celou dobu programu používá maňásky, nyní drží kluka.

Knihovnice vypráví:

„Tatínek odešel a za dveřmi školky se děly neuvěřitelné věci. Kosprd

si lehl na zem a začal hrozně brečet asi takhle: uáááááááá. Kopal nohama, rozhazoval rukama a křičel, že chce domů.“

Knihovnice:

„Může se ve školce někdo takhle chovat?“

Knihovnice vypráví:

„Z křiku ho probrala malá holka se zvláštním příjmením Telecí. Uklidňovala Kosprda, aby už nebrečel, protože to se ve školce nedělá.“

Křestní jméno pro Telecí

Knihovnice: „Telecí v knize Kosprda a Telecí nemá křestní jméno. Jak by se mohla jmenovat Telecí?“

Knihovnice drží maňáska – holku – a děti vymýšlejí křestní jméno. Dále pak knihovnice používá křestní jména, na kterých se děti dohodly (např. Honzík Kosprda a Anička Telecí).

Úkol: Umíte nakreslit postavu?

Knihovnice: „Do mateřské školky chodí hodně dětí, vy všichni již do mateřské školy chodíte nebo brzy půjdete.“

Děti dostávají papír A5 a tužku.

Knihovnice: „Děti, vaším úkolem bude nakreslit lidskou postavu. Co všechno musíme postavě nakreslit? Pokud umíte napsat své křestní jméno, napište ho k postavě – bude se jmenovat stejně jako vy.“

Na magnetickou tabuli připevníme obrázek budovy mateřské školy – domeček bez oken s nápisem mateřská škola.

Knihovnice: „Človíček, kterého jste namalovali, půjde do mateřské školky.“

Obrázky pomocí magnetů připevníme na tabuli do nákresu školky.

Knihovnice se ptá:

„Co všechno se v mateřské školce dělá?“

Nejprve necháme mluvit mladší děti a poté můžeme oslovit starší, které již do mateřské školy chodí.

Anička Telecí radí: (práce s maňáskem)

„Ráno se společně přivítáme a rozcvičíme.“

Společná rozcvička s pohybem:

SZABOVÁ, Magdaléna. *Cvičení pro rozvoj psychomotoriky: stimulační hry pro děti od 3 do 10 let.* 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 147 s.: il. ISBN 80-7178-276-9.

Knihovnice: „Stoupneme si do kruhu, úsměvem se pozdravíme a po ránu se protáhneme. K tomu nám pomůže říkanka Tlesky, plesky.“

Kdo má ruce, tleskat musí,
kdo neumí, ať to zkusí,
kdo má ruce, tleskat musí –
tlesky, tlesky, tlesk.

Kdo má nohy, dupat musí,
kdo neumí, ať to zkusí,
Kdo má nohy, dupat musí –
dupy, dupy, dup.

Kdo má hlavu, kývat musí,
kdo neumí, ať to zkusí,
kdo má hlavu, kývat musí –
houpy, houpy, hou.

Kdo má zadek, vrtět musí,
kdo neumí, ať to zkusí,
kdo má zadek, vrtět musí –
vrty, vrty, vrt.

Co ve školce potřebují?

Společná aktivita pro rodiče a děti

Děti s rodiči si sednou do kruhu pěkně natěsno. Ruce si dají za záda. Knihovnice posílá předměty (*bačkora, lžička, hrneček, ručník, mýdlo, kostka, švihadlo, míček, leporelo, plyšák*) za zády účastníků. Děti a rodiče si předměty osahají a předají dál, avšak nahlas neprozrazují. Pro urychlení aktivity se mohou předměty posílat z obou stran. Zde je potřeba spolupráce rodičů. Poté, co si poslední účastníci předají předměty, se **knihovnice ptá**: „Jaké věci putovaly po kruhu?“
Nejprve odpovídají mladší děti, poté starší doplňují.

Jdeme ven

Honzík Kosprd: „Já odtud stejně uteču. Tatínek vystavuje novou vzducholoď Kosprd 1 v muzeu a já jsem tady!“

Anička Telecí: „Jestli chceš, uteču s tebou.“

Knihovnice: „Děti, může se utíkat ze školky?“

Knihovnice reaguje na odpovědi dětí.

Anička Telecí: „Jdeme na procházku, běž se, Honzíku Kosprde, obléknout, paní učitelka s dětmi už čeká.“

Honzík Kosprd: „Uáááá.“

Anička Telecí: „Proč zase brečíš?“

Honzík Kosprd: „Já jsem poztrácel knoflíky ze svého oblečení. Uááááá.“

Anička Telecí: „Děti, moc vás prosím, po knihovně jsou poházené knoflíky, zkuste každý najít jeden a přinést ho Kosprdovi.“

Zde je na zvážení, zda využít barevné umělohmotné knoflíky, nebo knoflíky vystříhané z barevných papírů – z hlediska bezpečnosti jsem zvolila papírové.

Knihovnice: „Máte každý jeden knoflík? Pokud ano, zkuste se postavit za sebe podle barvy. Svůj knoflík správně přiřadte k nakreslenému oblečení.“

Na flipchart si připravíme arch papíru s nákresem jednobarevného oblečení, děti pomocí magnetů přidávají knoflíky a správně určují barvy.

Knihovnice vypráví:

„Venku před školkou měly děti postavený stan pro indiány, ve kterém si nejraději hrály.

Děti, posadíme se blízko sebe tak, jako bychom byli ve stanu, kde je málo místa.“

Děti se posadí blízko sebe a knihovnice čte kapitolu z knihy nazvané Kouzlo proti sardinkové pomazánce.

Knihovnice čte (na str. 12–14): Jak šli zahradou, ve které si děti hrály na vlak a na písku, povídá Telecí Kosprdovi: ... „Neboj se, Telecí, Jednou se nám utéct podaří!“

Knihovnice:

„O čem jsme četli?

Bylo v textu něco, čemu jste nerozuměli?

Víte, co je sardinková pomazánka?

Viděli jste někdy plavat žížalu v kávě?

Co by se stalo, kdyby paní kuchařka vypila kávu s žížalou?

Jak by se cítila žížala v kávě?“

Knihovnice vypráví:

„Paní učitelka vzala děti na procházku do parku, kde je prostor pro pohyb. My se zkusíme rozhýbat jako žížaly.“

Pohybová hra:

Pohybové skladby pro děti Žížaly (*je možné vyhledat na www.youtube.cz*)

Bádali, vědci bádali,
jak vlastně žijí žížaly,
zdali ten život žížalí
je lépe zkoumat z blízka
nebo z povzdálí,
trala la la la la la la...

A kdyby těch žížal nebylo,
zda špačkům a kosům by to vadilo
a zdali pak naopak žížaly
by úbytek ptactva vítaly,
tra la la la la la la la...

Knihovnice vypráví:

„Děti sbíraly kaštany a barevné listí, paní učitelka se zadívala na pána v klobouku, který venčil psa. Mezitím však zahlédla Leušku, která dává do pusy červenou bobulku. Snad to není jedovatý tis. Paní učitelka začala jednat (*ukáže obrázek z knížky Kosprd a Telecí, str. 34*). Kolem se seběhly všechny děti, nastal zmatek.“

Anička Telecí: „Tak, teď konečně utečeme, Honzíku Kosprde, jdeme!“

Útěk ze školní vycházky

Knihovnice vypráví:

„Anička Telecí a Honzík Kosprd utekli, ale my víme, že se ze školky, z vycházky nebo z výletu neutíkají, zkusíme si společně, jak to udělali. Pojdte všichni!“

Knihovnice si s dětmi zahraje na útěk.

Knihovnice vypráví:

„Před parkem je silnice, děti, nyní se musíme rozhlédnout, nejdříve nalevo, potom napravo. Děti jely metrem, my se také svezeme (*v prostoru knihovny jsou připravené židličky představující metro*). Děti se posadí, někdo stojí, do metra přistoupí stará babička (*knihovnice v roli*). Děti pouštějí babičku sednout. Metro hlásí stanice: „Ukončete výstup a nástup, dveře se zavírají. Příští stanice Palmovka.“ (*Takto projedeme další stanice metra – Českomoravská, Vysočanská.*) „Tam děti vystoupily, Honzík Kosprd věděl, že na Vysočanské je muzeum, kde mají vystavenou vzducholod. Děti neměly vstupenky do muzea, proto se na vrátnici přikrčily a nenápadně proklouzly (*děti se přikrčí, přeběhnou zpět na své místo*).

Vrátný v muzeu děti nachytl. Telecí měla na batůžku napsané telefonní číslo na maminku, hned jí telefonoval, ale před tím už telefonovala mamince paní ředitelka mateřské školy. Děti měly velký průšvih!“

Děti se posadí a knihovnice se ptá:

„Jak se cítil Honzík Kosprd a Anička Telecí?“

Jak by ses cítil ty?

Jak se cítila paní učitelka, když zjistila, že jí chybí dvě děti?

Co tomu říkali rodiče Honzíka Kosprda a Aničky Telecí?“

Zákaz kamarádství

Knihovnice čte (na str. 48): To se ví, že doma to nebylo jen tak. ... Dny byly šedé deštivé.

Knihovnice vypraví:

„Jednou měla Anička Telecí narozeniny, dostala k narozeninám dort. Kolik měla svíček na dortu?“

Děti určují podle obrázku dortu s šesti svíčkami.

Anička Telecí: „Dneska mám narozeniny a můžu si něco přát. A nebude to žádná věc. Bude to mnohem důležitější. Já si přeji zpátky svého kamaráda Honzíka Kosprda. A když nám dovolíte spolu kamarádit, slibujeme vám, že už nikdy neutečeme.“

Knihovnice: „Jak to s Honzíkem Kosprdem a Aničkou Telecí dopadlo? To si můžete spolu s rodiči přečíst v knížce spisovatelky Evy Papouškové.“

Otázka na závěr

Knihovnice se ptá a reaguje na odpovědi dětí:

„Plyne z příběhu nějaké ponaučení?“

Rozloučení

Knihovnice: „Na závěr si stoupneme do kruhu, podáme si ruce, společně se pozdravíme.“

Děti opakuji slova s knihovnicí.

Spolu jsme se potkali,
ruce jsme si podali,
proto je nám dobře tady,
máme nové kamarády,
budeme si spolu hrát,
cvičit zpívat a povídat.

Knihovnice: „Všichni společně pozdravíme hlavní postavy z knížky: Ahoj, Honzíku Kosprde, ahoj, Aničko Telecí, už nezlobte!“

Doplňující poznámka: Po programu je vhodné zařadit výtvarnou dílnu.

Literatura:

PAPOUŠKOVÁ, Eva. *Kosprda a Telecí: příběh ze školky*. 1.vyd. Praha: Albatros, 2013. 52 s. ISBN 978-80-00-03105-7.

SZABOVÁ, Magdaléna. *Cvičení pro rozvoj psychomotoriky: stimulační hry pro děti od 3 do 10 let*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 147 s.: il. ISBN 80-7178-276-9.

Oslava při měsíčku

Knihovna města Ostravy

Program je určen pro děti od 3 let

Délka programu: 60 minut

Tvůrce programu: Mgr. Hana Hellebrantová

Cíl:

Smyslem pravidelných setkávání v prostředí knihovny je hravě přiblížit zvolené téma, vybranou knihu a posílit v dětech vztah ke knihám. Děti se seznámí s ročními obdobími, prostředím lesa, environmentální tematikou i různými typy povah, uvědomí si význam sounáležitosti a přátelství. Děti si také procvičí jemnou motoriku při navlékání papírových roliček i při výrobě bambulky.

Pomůcky:

Perkusní roury Bobotubes, sada dětských perkusních nástrojů³⁵, psychomotorický padák, barevné plastové míčky, girlandy, nafouknuté balónky pro navození atmosféry oslavy, bublifuk, pomůcky ke čtení: papírový listnatý strom, plyšová veverka, medvěd a sova, různá plyšová zvířátka, čepička vyrobená z bambulek, kaštiny, pírká, kamínky, větvičky, prázdná plastová láhev, zmačkaný papír, kelímek od jogurtu, tašky na třídění odpadu, Albi tužka, stolní hra Nosíková; tvůrčí dílna: vlna různých barev, nůžky, obdélníkové rámečky vyřezané z kartonu na výrobu bambulek.

Scénář setkání:

Téma bylo zpracováno pro únorové setkání, tedy dobu, kdy se pořádají maškarní plesy, karnevaly.³⁶

Setkání se skládá z několika částí, jednotlivé části jsou od sebe odděleny zvukem trianglu.

35 Možno vyrobit jednoduché hudební nástroje, např. naplnit malé plastové lahvičky čočkou, nastříhanými brčky, kamínky, na hrdlo nanést lepidlo a pořádně utáhnout, případně nasypat do plastových obalů od čokoládových Kinder vajíček rýži, čočku apod.

36 Téma lze také využít i v jiném ročním období, protože jedna z postav knížky (medvěd Eduard) má velmi rád oslavy a pravidelně pořádá setkání k oslavě příchodu nového ročního období.

Pozdravení a seznámení: básnička s ukazováním „Dobry den“, poté se usadíme do kruhu, děti si vezmou hudební nástroj a společně si řekneme, jak se kdo jmenuje, a každého osobně přivítáme písničkou „Bumtarata na buben, /bumtarata, kdo je ten?“ Nakonec přivítáme motýlka Bělásku, loutku vyrobenou z ponožky a filcu, který je maskotem klubu Bělásek. Na křídélku má připnutý lísteček s tématem setkání – Oslava při měsíčku; společně se zvířátky navštívíme jednu velkou stromovou oslavu. Protože je právě doba maškarních plesů, karnevalů, tak se pojdme společně se zvířátky bavit.

Zpívání: na úvod této části zařazení písniček, které mají děti rády. Tímto se prohloubí osobní vztah a uvolní atmosféra, dále přidání písniček tematicky souvisejících se zvířátky, např. Zajíček v své jamce, Běží liška k táboru, Skákal pes, Na tý louce zelený, Sněží, sněží.

Protážení: po zpívání se trochu protáhneme. Bohatým zdrojem básniček s pohybem jsou publikace Romany Suché, např. Veršované rozcvičky pro kluky a holčičky, nebo knihy Zuzany Pospíšilové, např. Hrajeme si s básničkou. Použit můžeme i obecně známé pohybové říkanky, které souvisejí s tématem setkání, např. Žába leze po žebříku, Nevidáno, neslycháno, cvrček cvičí každé ráno, Měl jsem myšku tanečnici, Poletuje motýl tiše.

Aktivita s padákem: „příprava popcornu“. Popcorn nesmí chybět na žádné oslavě, a tak si jej vyrobíme (aktivita inspirovaná internetovým zdrojem Kateřiny Pokorné Hry s padákem). Děti se drží okraje padáku; pevně jej napneme – představuje pánvičku, poté nasypeme „zrnka kukuřice“ (barevné míčky) a společně s dětmi nakláníme padák nejprve na jednu stranu, poté na druhou, snažíme se, aby nám žádný míček nespádl, poté odpočítáme 1, 2, 3 a všechny míčky prudce vyhodíme do vzduchu, stejně jako když praská popcorn na pánvičce. Na závěr děti míčky posbírají a uklidí do připravené krabice.

Pohybové aktivity zakončíme básničkou s ukazováním „Pozor, velká novina, /přiletěla bublina...“ se závěrečným foukáním bublinek z bublifuku.

Aktivita na jemnou motoriku: navlékání rozstříhaných papírových roliček na provázek. Můžeme uvést jako navlékání korálků na oslavu. Děti procvičují jemnou motoriku, soustředění, uvědomují si tvar kruhu, starší děti mohou zkusit udělat uzlík, případně mašličku.

Přestávka: krátká přestávka na pití.

Čtení: čtení (kniha není číslovaná), zkrácení a převyprávění příběhu „Edmond a oslava při měsíčku“ od Astrid Desbordes. Aby děti udržely pozornost a byly vtaženy do děje, je čtení prokládáno různými aktivitami.

Společně půjdeme na procházku do lesa – zazpíváme si písničku „Já do lesa nepojedu, já do lesa nepůjdu“. Po písničce navodíme atmosféru lesa (šumění listů stromů, les v noci, bouřka) za pomoci zvuků z Albi tužky a knihy Hravá přírodověda. Děti mohou poznávat zvířátka podle zvuků a také spolu s rodiči tyto zvuky napodobovat.

V lese roste velký strom – kaštan (jírovec maďal), na ukázkou rozdává dětem kaštany. A v tom stromě bydlí Edmond. Ale Edmond nikde není. Asi ještě spí. Pojďme ho přivolat zvonečkem. Ale my nemáme zvoneček. Máte někdo zvoneček? Nemáte? To vůbec nevádí, my si ho totiž namalujeme. A k tomu malování nepotřebujeme ani tužku, pastelky, ani papír, stačí nám náš prstík – ukazováček. Máme ho všichni? *Děti zahýbou ukazováčkem.* Malujeme do vzduchu. Básnička z publikace Kateřiny Konvalinové: Jaro, léto, podzim, zima, ve školce je pořád prima, s. 74:

„Nejdřív kulička, /na ní kopeček / bim bam / a nakreslíš zvoneček.“

S dětmi zazvoníme „namalovaným“ zvonečkem. Za stromem schovaná plyšová veverka jedním očkem koukne na děti, hned se ale schová. Edmond nakukuje, ale nechce vylézt, protože se stydí. Budeme proto potichu, aby se nás nepolekal. Kdo by mohl být Edmond?

Dětem předneseme básničku s hádankou: „Maličké zvířátko /zrzavý kožíšek /spořádá za krátko /lískový oříšek.“ Děti správně uhodnou, že Edmond je veverka.

Čtení z knížky a ukazování ilustrací, doprovázení plyšovými zvířátky a vyrobenými rekvizitami (viz obrázek níže).

Kromě Edmonda žije ve stromě i sova Jiřina. Řekneme si básničku „Sova houká po lese...“ a ukážeme sovu. Sova Jiřina velmi ráda sbírá nejruznější přírodniny, které najde v lese, aby je mohla použít na výrobu kostýmů, které tak miluje. Ukážeme dětem, co všechno můžeme najít v lese (větvičky, kamínky, šišky) a přidáme i kelímek od jogurtu,

papír, plastovou láhev, zkrátka věci, které do přírody (lesa) nepatří, s dětmi je pak správně roztrídíme do košů.

Aktivitu můžeme třeba i obměnit, kdy do krabice vložíme přírodniny, a děti se budou snažit po hmatu poznat, co se v krabici nachází.

Dole ve stromě žije také medvěd Eduard, ten zase velmi rád pořádá oslavy ke každému ročnímu období. Zopakujeme si, jaká známe roční období. Dle času a možností můžeme zařadit aktivitu na poznávání vůní. Ze hry Nosíková použijeme čtyři kalíšky, které nejvíc připomínají vůni toho kterého ročního období, dětem dáme přivonět a ony zkusí říci, co takto v přírodě voní a s jakým ročním obdobím vůni můžeme spojit. (tráva – jaro, růže – léto, jablka – podzim, zima – kouř).

A co rád dělá veverák Edmond? Veverák Edmond rád vyrábí bambulky. Básnička s pohybem, děti ručičkami motají, dělají mlýnek: „Motám, motám klubičko, /už se nezlob, babičko. /Napravíme zkrátka, /co vyvedlo kotátko.“

Kromě bambulek Edmond také rád vaří oříškovou marmeládu. Básnička s ukazováním: „Vařila myšička kašičku...“

Pokračování ve čtení a ukazování ilustrací, doprovázení plyšovými zvířátky a vyrobenými rekvizitami (viz obrázků níže).

Na závěr čtení relaxační básnička, kdy veverák Edmond usíná. Děti se přitulí k mamince/tatínkovi, za cinkotu trianglu tichým hlasem zrecitujeme lidovou říkanku „Zamykám, zamykám les...“
Necháme děti odpočinout, protáhnout se a pozveme je na společnou dílnu.

Tvůrčí dílna: jednoduchá výroba bambulek ze zbytků vlny.

Zdroje a použitá literatura:

DESBORDES, Astrid. *Edmond a oslava při měsíčku*. Praha: Axioma, 2017. ISBN 978-80-7292-368-7.

KONVALINOVÁ, Kateřina. *Jaro, léto, podzim, zima, ve školce je pořád prima*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0620-0.

LÁSKOVÁ, Martina. *Hravá přírodověda*. Praha: Albi, 2018.

POSPÍŠILOVÁ, Zuzana. *Hrajeme si s básničkou*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1709-8.

SUCHÁ, Romana. *Veršované rozcvičky pro kluky a holčičky*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-619-3.

Nosíková: *hra s vůněmi*. Český Těšín: Pygmalino, 2013.

Aktivita s padákem: POKORNÁ, Kateřina. *Hry s padákem*, 2018 [online]. [Cit. 6.2.2020]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/s/P/21608/HRY-S-PADAKEM.html>

Básničky dostupné z: Dobrý den [cit. 6.2.2020] Dostupné z: <https://www.promaminky.cz/rikadla-a-basnicky/casti-tela-19/dobry-den-dobry-den-152>

- Bumtarata na buben [cit. 6.2.2020] Dostupné z: <https://www.promaminky.cz/rikadla-a-basnicky/ostatni-25/bumtarata-na-buben-3397>
- Žába leze po žebříku [cit. 6.2.2020] Dostupné z: <https://www.promaminky.cz/rikadla-a-basnicky/o-zviratkach-12/zaba-leze-po-zebriku-5833>
- Nevídáno, neslycháno [cit. 6.2.2020] Dostupné z: <https://www.promaminky.cz/rikadla-a-basnicky/ostatni-25/nevidano-neslychano-118>
- Myška tanečnice [cit. 6.2.2020] Dostupné z: <https://www.promaminky.cz/rikadla-a-basnicky/ostatni-25/myska-tanecnice-475>
- Poletuje motýl tiše [cit. 6.2.2020] Dostupné z: <http://www.sikovny-cvrcek.cz/rikanky-s-ukazovanim-a-pohybem>
- Bublina [cit. 6.2.2020] Dostupné z: <https://www.promaminky.cz/rikadla-a-basnicky/ostatni-25/bublina-899>
- Maličké zvířátko zrzavý kožíšek spořádá zakrátko [cit. 6.2.2020] Dostupné z: <https://www.promaminky.cz/hadanky/nezarazene/malicke-zviratko-zrzavy-kozisek-sporada-zakratko-598>
- Sova houká po lese [cit. 6.2.2020] Dostupné z: <https://www.promaminky.cz/rikadla-a-basnicky/o-zviratkach-12/sova-houka-po-lese-715>
- Motám, motám klubičko [cit. 6.2.2020] Dostupné z: <https://www.promaminky.cz/rikadla-a-basnicky/ostatni-25/motam-motam-klubicko-7048>

Pohádky od rybníka Brčálníka

Městská knihovna Sedlčany
Program pro rodiny s dětmi od 3 let

Délka programu: 60 minut

Tvůrce programu: Jana Roškotová

Cíl:

Děti se seznámí s knížkami Jaromíra Kincla (Rákosníček a rybník, Rákosníček a hvězdy)

Děti umí pojmenovat živočichy žijící v českých vodních tocích a stojatých vodách

Děti se pomocí příběhu seznamují s hvězdnou oblohou a zákonitostmi vesmíru

Děti se učí naslouchat a rozumět recitovanému a čtenému textu

Děti získávají pozitivní vztah ke knihám a četbě

Pomůcky:

Loutka Rákosníčka, obrázek stavidla rybníka a ryby, modrá látka, ozvučná dřívka, obrázek ryby Závojnátky, barevné proužky z krepového papíru, flipchart, hvězdná obloha – souhvězdí Malý vůz, Velký vůz, Malý pes, Velký pes, Polárka, Měsíc, Hvězdný drak, pastelky, papíry.

Poznámka: Výběr četby je vždy ohraničen první a poslední větou textu.

Osnova:

Privítání

Děti u rybníka

Vodní čarování

Úvod do příběhů o Rákosníčkovi

Rákosníček a rybník

Rákosníček a hvězdy

Otázky nakonec

Rozloučení

Struktura programu:

Prostor knihovny rozdělíme na dvě části, v jedné části je rybník – modrá látka na zemi, kolem polštářky představující kameny, dále magnetická tabule, na které je stavidlo a obrázky sladkovodních ryb – sumec, kapr, okoun, štika, úhoř, kapr lysec. V druhé části je flipchart s obrázky

noční oblohy – souhvězdí Malý a Velký pes, souhvězdí Draka, Polárka, sluníčko, bludný sluneční paprsek a měsíc – rozstříhaný na fáze měsíce. Děti se posadí na polštářky kolem rybníka.

Přivítání

Knihovnice se s dětmi přivítá.

Děti u rybníka

Knihovnice: „Knihovna se nám trochu změnila, kde to jsme?

Knihovnice reaguje na odpovědi dětí.

Knihovnice: „Děti, byly jste někdy u rybníka?

Co tam můžeme vidět?

Co tam můžeme slyšet?

Co tam můžeme cítit?

Děti, znáte nějaké ryby?“

Knihovnice ukazuje obrázky ryb (štika, okoun, sumec, kapr, úhoř...), děti zkoušejí hádat, o jakou rybu jde.

Knihovnice: „Děti, znáte živočichy žijící v blízkosti rybníků?“

Knihovnice ukazuje obrázky různých živočichů, kteří se vyskytují v blízkosti rybníka (rosnička, skokan hnědý, ropucha, čolek, užovka obojková,

užovka podplamatá, lyska černá, kachna divoká, labuť bílá, čáp bílý, volavka bílá, volavka šedá, kormorán, rak říční).

Vodní čarování

Knihovnice: „Ocitli jsme se v pohádce, proto si můžeme dovolit čarovat. Pomocí čarovné básničky, kterou se společně naučíme, se budeme proměňovat v různé živočichy, kteří žijí u rybníka.“

V rybníce jsou ryby.

Knihovnice spolu s dětmi odříkává básničku a čaruje:

Čarovala ryba, aby byla chyba.

Čarovala rybička, aby byla chybička.

Knihovnice: „A máme tu rybičky. Dvě děti se společně zvednou, domluví se, jaké jsou rybky, pomalu nás obeplují a my všichni budeme odříkávat básničku o rybách. Bude následovat výměna tak, aby se všechny děti vystřídalaly.“

Ryba

Plave rybka po rybníčku,
nemá žádnou pokladničku.

Kam penízky ukládá?

Na břicho a na záda.

Knihovnice: „V rybníce žijí ryby, ale taky žáby. Přičarujeme si žáby.“

Čarovala ryba, aby byla chyba.

Čarovala rybička, aby byla chybička.

Knihovnice: „Máme tu žabky, společnou básničkou s pohybem si na žabky zahrajeme.“

Žáby

Žáby skáčou do vzduchu, *(děti z dřepu vyskakují do výšky)*
líbí se jim na suchu.

Žáby skáčou do rybníka, *(děti z dřepu vyskakují do výšky)*
líbí se jim, jak to stříká.

Knihovnice: „U mělkého rybníka se může objevit čáp, přičarujeme čápy.“

Čarovala ryba, aby byla chyba.

Čarovala rybička, aby byla chybička.

Knihovnice: „Máme tu čápy a také pěknou básničku s pohybem o čápech.“

Čáp

Starý čáp, klap, klap, klap *(děti stojí na jedné noze, ruce mají jako zobák a klapou)*

chodí k brodu, čeří vodu.

Čápice ho provází

chytá žáby pod hrází.

Knihovnice: „Raci žijí v čistých říčkách a potůčcích, ale v našem čistém rybníčku je máme taky. Raci vylézají při měsíčku za potravou. Tak to bychom si je mohli přičarovat.“

Čarovala ryba, aby byla chyba.

Čarovala rybička, aby byla chybička.

Knihovnice: „A máme tu raky. Jak chodí rak?“

Knihovnice reaguje na odpovědi.

„Milí raci, pěkně se projděte, račí chůzi doprovodí básnička.“

Rak

Leze ráček po potoce, leze ráček po řece, *(děti lezou pozpátku)*
leze zpátky, nohy krátký a přece nám uteče.

Knihovnice: „Když už tady máme raky, musíme toho využít. Raci umí pěkně klapat klepety. My klepeta nemáme, ale máme ozvučná dřívka. Spolu si zazpíváme písničku a budeme do rytmu ťukat.“

Písnička:

Ryby, ryby, rak

Jsou, jsou na potoce ráčata, jsou, jsou na potoce raci,
půjdeme na ně, vybereme je, při měsíčku v noci.

Ryby, ryby, rak, rak, rak, uděláme my to tak, tak, tak,

uděláme na ně sobě sáček, uhlídáme, chytí-li se ráček. *(opakuje 2x)*

Knihovnice: „V jaké živočišy jste se proměnily?“ *Děti odpovídají.*
„Naposledy budeme čarovat tak, abychom zde měli zase děti.“
Čarovala ryba, aby byla chyba.
Čarovala rybička, aby byla chybička.

Doprovodné básničky lze najít na www.pohybdetem.cz, www.proma-minky.cz.

Úvod do příběhů o Rákosníčkovi

Knihovnice se ptá (otázky před četbou): „Děti, znáte nějakou pohádku, ve které se objevuje rybník?“ *Děti odpovídají.*

Knihovnice: „Já vám kousek z takové pohádky přečtu.“

Knihovnice čte z knihy Rákosníček a hvězdy (*stránky v knize nejsou číslovány – jde o začátek textu*):

Za kozími horami a Beránčí roklí, mezi městečkem Zelníčky a vesnicí Tancibudka leží rybník Brčálník. ... Jenomže, když mu z ní potom pomáhá ven, tak se skoro vždycky začnou dít podivuhodné věci.

Knihovnice:

„Jak se jmenuje rybník, o kterém jsem četla?“ *Děti odpovídají.*

„Kdo v rybníce jménem Brčálník bydlí?“ *Děti odpovídají.*

„Děti zkuste na Rákosníčka zavolat, třeba je tady,“ společně voláme,

„Rákosníčku, Rákosníčku...“

Knihovnice vezme loutku Rákosníčka, vodí ji a mluví za ni, přichází mezi děti.

Rákosníček a rybník:

Knihovnice vypráví a zároveň s dětmi jde do příběhu.

Kapitola Jak Rákosníček popletl všechny vody.

Rákosníček ukazuje dětem klíč, dohaduje se s dětmi, od čeho může být?

Rákosníček otočí klíčem a v rybníce se začne čerit voda.

Děti se chytí za *ruce a roztáčí kruh.*

Rákosníček podruhé otočí klíčem a v rybníce budou vlny jako v moři.

Děti se držící za ruce udělají vlnobití.

Rákosníček po třetí otočí klíčem.

Děti se pustí a s pomocí básničky cvičí.

Když já se vytáhnou, (*dřep*)

k sluníčku dosáhnou, (*stoupnou si a vytáhnou se do výšky*)

když já se skrčím, (*dřep*)

do výšky skočím, (*výskok*)

když já si lehnu, (*dřep*)
ani se nehnu.

Rákosníček musí klíč uklidit, aby se voda v rybníce uklidnila, ale to běsnění přineslo do rybníka krásnou rybičku, Závojnátku.

Rákosníček: Tak se mi zdá, že se nám do rybníka zatoulala nějaká cizí ryba a neví, co by si na sebe navésila. Co ty jsi zač?

Závojnátka: Já jsem Závojnátka, ozdoba všech akvárií a zahradních rybníčků.

Rákosníček: Milá zlatá, tak to jsi na špatné adrese, tady je bažinatopuškorcový rybník Brčálník.

Závojnátka: To vidím, jste tu nejmíň sto let za současnou módou, dnes jsou v módě barevné květinové vzory. Dámy, přece nechcete vypadat jako obyčejné bělice a pánové jako obyčejní kapři.

Rákosníček: Co to povídáš, rybo, co kdyby přiletěl kormorán? Všechny ryby by byly vidět, a to by si kormorán smlsnul.

Závojnátka: Rybičky, zkuste si navléknout barevné stuhy, konečně půjdete s módou.

Děti si za pas dají proužky z krepového papíru.

Závojnátka roztancovala všechny rybičky v rybníce a tam se to všemi barvami jen hemžilo.

Děti-rybky tancují na písničku: Do rytmu se hýbej od Míši Růžičkové (*písničku najdete na www.youtube.cz*).

Do rytmu se hýbej

Zpívej dál a do rytmu se hýbej! (3x) – *tleskáme do rytmu*

Kdo se přidá k nám, je král.

Pozor, začneme od hlavičky, budeme ji ukládat k jednomu ramínku a pak k druhému do rytmu hudby.

Zpívej dál a v rytmu hlavou kývej! (3x)

Kdo se přidá k nám, je král. – *tleskáme a poskakujeme*

A teď přijdou na řadu ramínka, přitáhneme je k uším a pustíme dolů, zase do rytmu hudby.

Zpívej dál a ramenama hýbej! (3x)

Kdo se přidá k nám, je král.

A teď přidáme kolínka, budeme je zvedat jedno po druhém, jako když jdeme na výlet.

Zpívej dál a v rytmu nohy střídej! (3x)

Kdo se přidá k nám, je král.

Pozor, tleskáme a točíme se celým tělem jako větrník.

Zpívej dál a do rytmu si tleskej! (3x)

Kdo se přidá k nám, je král.

A teď to všechno spojíme, začneme od hlavy, přes ramínka, kolínka a trup.

Zpívej dál a do rytmu se hýbej! (3x)

Kdo se přidá k nám, je král.

Rákosníček: Tak takhle by to nešlo, co když přiletí volavka nebo se sem nastěhuje vydra? Musím otočit klíčem, aby se voda uklidnila a zase se všechno upravilo tak, jak to má v rybníce být. A Závojnátka pošleme po proudu tam, kam patří. Pozor, naposledy otočím klíčem. Rybičky, zatočte se, sundejte barevné proužky krepáku a posaďte se.

Děti se naposled zatočí, vrátí krepové proužky do košíku a posadí se.

Rákosníček: To jsem rád, že je rybník zase v pořádku, Závojnátka patří do akvária nebo do jezírka. Rybičky, zdáte se mi unavené, musíte jít do hajan.

Kolíbanka – děti se posadí, zavřou oči, jenom se kolébají do rytmu.

Kolíbanku zpívá Rákosníček.

Kolíbanka (ZŠ Jaroměř, Na ostrově, pohybové hry pro děti)

Spí už pejsek, spí i kočka, spí křepelka v obilí.

Ty už taky zamkni očka, spánek přijde za chvíli.

Myšička už začla zívát i ježeček pod strání.

Maminka ti bude zpívat kolíbanku do spaní.

Kolíbanku, uspávanku, kolébání do spaní.

Děti mají zavřené oči, v druhé části knihovny se na stropě rozsvítí hvězdy (lampa s hvězdičkovým stínidlem).

Rákosníček a hvězdy

Knihovnice vypráví a zároveň s dětmi jde do příběhu.

Rákosníček: Tak se mi zdá, že nad rybníčkem vyšly první hvězdy. Ale, ale, co se nám na té obloze děje? Někdo ukusuje měsíček, musíme se na to podívat. Divoké kachny tady nechaly nějaká brka, doletíme se na to podívat. Každý si vezme do ruky kouzelné brko a zamává.

Děti mávají rukama jako ptáci a přesunou se pod hvězdnou oblohu – flipchart, na kterém je nakreslený Měsíc, Polárka, Malý a Velký vůz, Malý a Velký pes.

Rákosníček: Děti, pěkně si prohlédněte noční oblohu, (*Rákosníček ukazuje na flipchart*) na noční obloze je vidět souhvězdí, několik hvězd pohromadě. Lidé si je nazvali Malý vůz, Velký vůz, Malý pes, Velký pes, máme nejkrásnější hvězdu na obloze Polárku, Měsíc a ve dne nám svítí sluníčko. Tak co se nám tady děje? Někdo nám ukuje měsíc? Jak to, že psi nehlídají?

Knihovnice v roli (mění hlasy)

Malý pes: My nejsme psi hlídačí, ale honící.

Velký pes: Klidně si tu s dětmi budeme hrát na honěnou.

Rákosníček: Tak to ne, ne, ne, ne. Už jsem viděl, jak děti dováděly se Závojnatkou. Ale víte co? Děti vás naučí hlídat.

Děti ukazují, jak by takový pes měl hlídat, jak se to dělá. Společně s knihovnicí opakuji básničku.

Pes

Já jsem pes, a kdo je víc, (*haf, haf*)

umím štěkat na měsíc. (*haf, haf*)

Každý den od časného rána umím hlídat svého pána.

Velký pes: Já jsem větší, takže jsem rozumnější, takový měsíc se nedá uhlídat. Jednou ho lidé vidí větší, jednou menší a tak to na tom světě chodí.

Malý pes: Ale Rákosníčku, ty asi nevíš, že naší hvězdičce Polárce někdo ubližuje.

Rákosníček: A je, je, je, je, u všech běliček, to je nepořádek, proč pláčeš, Polárko?

Polárka: Vidíš, zase mě kousek ubylo, byla jsem mezi hvězdami nejzářivější, ale teď...

Rákosníček: A pročpak ti jasu nebeského ubývá?

Polárka: To je od sluníčka.

Rákosníček: Od sluníčka? Ale to v noci spí.

Polárka: Jeden paprsek se zatoulal a olizuje mi záři.

Rákosníček: Hned toho nech, sluncáku jeden! Ty máš už dávno spát, když je noc.

Sluníčko: Ale já nikdy nepřestávám svítit, když je u vás noc, na druhé straně zeměkoule je den.

Rákosníček: Děti, co s tím uděláme? Vyzvedneme Polárku trochu výš, tam je větší zima. Tam žádný paprsek nedosáhne. Pojdte se pořádně natáhnout. To už umíte.

Když já se vytáhnu, (*dřep*)
k sluníčku dosáhnu, (*stoupnou si a vytáhnou se do výšky*)
když já se skrčím (*dřep*)
do výšky skočím (*výskok*)
když já si lehnu, (*dřep*)
ani se nehnu.

Rákosníček: Děkuji vám, děti. Společně jsme Polárku zachránili, ale mně se zdá, že slyším nějaký pláč.

Hvězdný drak: Uááá, uááá, se mnou si nikdo nechce hrát.

Rákosníček: To jsi ty, ten uplakánek, vůbec se nedivím, že nemáš kamarády, vždyť ty strašně zlobíš.

Hvězdný drak: Ale já bych se polepšil. Jenom kdybych si měl s kým pohrát.

Rákosníček: Děti, jak bychom mohli společně drakovi pomoci?

Knihovnice reaguje na odpovědi. Pokud některý z nápadů bude najít drakovi nové kamarády, děti je mohou nakreslit.

Rákosníček: To se nám to hezky povedlo, drak určitě už nebude truchlit. Ale my se musíme vrátit zpátky k rybníku.

Děti zamávají rukama jako ptáci a vracejí se k rybníku a posadí se.

Otázky nakonec

Knihovnice:

„Jak se vám příběhy o Rákosníčkovi líbily?

S kým z knihy bys chtěl/a kamarádit?

Znáte někoho, komu by se knížky mohly líbit?“

Rozloučení

Rákosníček: „Milé děti, dnešní příběhy o mně byly vybrány za dvou knížek spisovatele Jaromíra Kincla: Rákosníček a rybník a Rákosníček a hvězdy. V knížkách je spousta příběhů, které vám dospěláci nebo starší sourozenci mohou přečíst. Tak si je v knihovně nezapomeňte půjčit. Já si musím jít odpočinout. Tak zase někdy příště. Ahoj...“

Poznámka: Je dobré program zakončit malou výtvarnou dílnou.

Literatura:

Kincl, Jaromír. *Rákosníček a rybník*. Vydání druhé. Praha: Albatros, 2000. 60 s. ISBN 80-00-00834-3-

Kincl, Jaromír. *Rákosníček a hvězdy*. Vydání první. Praha: Svoboda, 1996. 54 s. ISBN 80-205-0519-9.

Příšerky si čistí zoubky!

Knihovna města Ostravy – Stará Bělá

Délka programu: 60 min.

Tvůrce programu: Mgr. Pavla Řehová

Cíl:

Děti se hravou formou seznámí s tím, proč je čištění zoubků tak důležité a jak o ně správně pečovat, děti i rodiče se seznamují s knihami s danou tematikou.

Struktura programu:

Přivítání se s maskotem, pokud v klubu máte (*my máme sovičku Kulíška*), děti si jej předávají a řeknou mu své jméno (*případně řekne jméno dítěte rodič*), dále se tradičně vítáme básničkou *Dobrý den*³⁷.

Rozcvička s básničkou – společné protažení s básničkou *Rozcvička*³⁸ a *Broučková rozcvička*³⁹. Tato a následující činnost s menšími obměnami patří k pravidelnému rituálu pravidelných setkávání.

37 *Kutálí se ze dvora-- : říkejte si a cvičte*. 1. vyd. V Praze: Albatros, 2012. [14] s. ISBN 978-80-00-02922-1 vše barev. il.

38 SUCHÁ, Romana. *Veršované rozcvičky pro kluky a holčičky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 95 s. ISBN 978-80-7367-619-3 (váz.) il.

39 [cit. 2020-01-23]. Dostupné z: Predskolaci.cz.

Rozcvička

*Kdo si dělá rozcvičku,
ten je zdravý jako rybka,
ten má dobrou kondičku,
nesklátí ho žádná chřipka.*

Broučková rozcvička

*Nevídáno, neslyháno,
brouček cvičí každé ráno.
Nejdřív nohy protahuje,
do výšky se natahuje.
Potom ještě dřepy dělá,
on je pilný jako včela.*

Cvičení s padákem: děti drží padák a při chůzi dokola můžeme využít známou písničku *Kolo, kolo mlýnský*⁴⁰. Dále při chůzi v kruhu použijeme básničku *Kolotoč*⁴¹, podle textu básně zrychlujeme, zpomalujeme, až zcela zastavíme. Při slovech „raz“ pohybujeme padákem dovnitř kruhu a při slově „dva“ zase ven. Děti milují také hru s padákem a balonky. Nasypeme malé plastové míčky doprostřed padáku a s básničkou *Kuličková*⁴² jimi třeseeme, až všechny míčky vytřeseeme ven. Pak děti mohou míčky sbírat. Pokud máme větší děti, můžeme dát pokyn nosit míčky podle barev. Dobré je, když děti mohou vhadzovat míčky např. do kulatých otvorů v krabici nebo můžeme použít velkou rouru, kterou míček projde do krabice. S padákem si můžeme hrát taky jako s větříkem. Děti si lehnou na zem a dospělí nad nimi drží padák. Ten se nad nimi vznáší nahoru a dolů doprovázený básněmi: *Poletuje padák* a *Kde jsou broučci*. Při druhé básni pak děti vyběhnou ven. Poté dáme padák na zem a děti si do kruhu posedají tak, aby měly před sebou záda druhého a mohly na ně prstem malovat. Malujeme podle básničky Hany Kišové: *Maluj prstem na záda, Zamotané klubíčko* nebo *Šneček*⁴³. Aktivita s padákem končí a na řadu přichází práce s knihou.

40 DUDEK, Adolf. *Zlatá kniha říkadél*. Vyd. 1. Ostrava: Librex, 2005. 80 s. ISBN 80-7228-498-3.

41 [cit. 2020-01-23]. Dostupné z: pohyb-detem.cz/basnicky.

42 KIŠOVÁ, Hana. *Říkadla a jednoduchá cvičení: pro děti od kojeneckého věku*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 143 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3054-7. Zde jsou také dále uvedené básničky *Poletuje padák* a *Kde jsou broučci*.

43 Všechny tři básničky jsou v: KIŠOVÁ, Hana. *Hrátky s batolátky: povídáme si a cvičíme s dětmi do 4 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 199 s. ISBN 978-80-7367-762-6.

Kolotoč

*Hola děti, hola, roztočíme kola!
Toč se, toč se, kolotoči,
ať se děti rychle točí!
A pak pomalu se toč,
zastavíme kolotoč.
Raz a dva, raz a dva,
skončila už naše hra.*

Poletuje padák

*Vítr fouká,
vítr duje,
padák vzduchem poletuje.
Podívejte, děti,
padák dolů letí.*

Maluj prstem na záda

*Víte, co je paráda?
Malovat si na záda.
Maluj prstem obrázky,
zakroucené provázky.
Čáry, kruhy, domečky,
roztomilé tvorečky.*

Zamotané klubíčko

*Zamotané klubíčko
rozotalo sluníčko.
Upletlo si čepici
paprskovou jehlicí.*

Kuličková

*Hop, hop, kuličko,
povyskoč si maličko.
Vyskoč výš a výš,
k slunci poletíš.
Pozdrav slunce,
vrať se zpět,
budem spolu dovádět.*

Kde jsou broučci

*Kde jsou broučci?
Nevidím je.
Schovali se pod listem?
Nadzvednu ho,
kouknu pod něj...
Honem broučci,
pojďte ven!*

Šneček

*Namaluji tělíčko
a k tělíčku klubíčko.
Někdy je s ním zábava,
v klubíčku se schovává.*

Čtení z knihy a básničky

Otázky před čtením:

S dětmi si začneme povídat o tom, kdo si čistí zoubky a proč si je musíme čistit. A čím si zoubky čistíme? Zeptáme se, zda je tu někdo, kdo si třeba zoubky nečistí rád. Ukážeme jim obálku knihy, přečteme jim název a ptáme se jich, kdo je na obrázku, o čem by kniha mohla být? O kom bude vyprávět? Co by chtěly, aby se tam stalo?

Práce s knihou: Pak dětem ukážu knížku *I příšery si čistí zoubky*⁴⁴, ve které je holčička, která si zoubky hrozně nerada čistí. A největším strašákem byl pro ni zubař. Ptáme se dětí, čeho se bojí ony a zda se bojí pana zubaře a proč? (*strana 1–2*)

Kdo si myslíte, že byl za závěsem? (*strana 3–4*) Ve vaně se objeví příšera, která si tam čistí zuby. Holčička se postupně dozvídá, že i ostatní příšery si čistí zuby, a to i několikrát denně. Znáte nějaké básničky, které nám při čištění zoubků pomáhají? Povíme si básničky: Čistím zoubky řízy, řízy⁴⁵ (přitom ukazujeme, jak si zoubky čistíme) a *Při čištění zoubků*⁴⁶.

Potom se holčička dozví, že strašidla se také bojí – nejpříšernějšího strašáka (*strana 16*) – napadá Vás, děti, kdo by to mohl být? Jedná se o strašáka Kazizuba (*strana 17–18*) – vypadá jako strašidlo, nebo je docela roztomilý? Povídání s dětmi o tom, kdo je Kazizub, co se zuby dělá, a když nás takový zoubek rozbolí, kam musíme jít? Zařadíme básničky o bolavých zoubcích *Bonbónový král*⁴⁷ a *Zlobivý zoubek*⁴⁸.

44 MARTINELLO, Jessica. *I příšery si čistí zoubky!*. Překlad Nela Knapová. Vydání první. Praha: Euromedia, 2019. 28 nečíslovaných stran. Pikola. ISBN 978-80-7617-245-6.

45 DUDEK, Adolf. *Zlatá kniha říkadel*. Vyd. 1. Ostrava: Librex, 2005. 80 s. ISBN 80-7228-498-3.

46 HEVIER, Daniel. *Básnička ti pomůže*. 1. vydání. Bratislava: Buvik, 2011. 31 s. ISBN 978-80-8124-018-8.

47 ČECHOVÁ, Vava. *Letem dětským světem*. 1. vydání. [Ostrava]: [Vladimíra Čechová], [2019], ©2019. 63 nečíslovaných stran. ISBN 978-80-270-5638-5.

48 MILER, Zdeněk a ŽÁČEK, Jiří. *Krtek kamarád*. Vyd. 1. V Praze: Knižní klub, 2003.

Následuje dvoustrana o tom, jak se Kazizubovi vyhnout (*strana 19–20*) – navazujeme následující aktivitou – třídění zdravých a nezdravých potravin.

Při čištění zoubků

*Po jahůdce,
jemináčku,
chutná pasta
na kartáčku.*

*Shora dolů,
shora dolů,
vyčistíme
zoubky spolu.*

Bonbónový král

*Malý Jirka Nováčků
byl bonbónový král,
každou chvíli nějaký bonbón
do pusy si dal.*

*Malý Jirka Nováčků
byl bonbónový král
do té doby, než mu zubař
všechny zuby vytrhal.*

Doprovodné tematické aktivity: Nachystáme si obrázky nebo předměty „zdravých“ a „nezdravých“ potravin a zkusíme je s dětmi roztrdit vhozením do správného pytlíku (krabice) označené zdravým a bolavým zoubkem.

Závěr práce s knihou *I příšerky si čistí zoubky:* Co nám a holčičce chlupatý kamarád (strašidlo) poradil, aby se nám nekazily zoubky? Co byste jí ještě poradili vy?

Tvoření: V rámci výtvarné dílny děti opravdovým kartáčkem čistí špinavý zoubek (obrys zubu vytištěný na žlutém papíře, na malování stačí použít bělobu). Nebo si mohou zahrát na zubaře a opravit bolavý zoubek (připravíme si zub z bílé čtvrtky, do kterého uděláme díry děrovačkou a děti pak chlupatým drátkem nebo bavlnkou zoubek provlékají).

Závěr: Po skončení řízeného programu je prostor pro prohlížení knih. Rodičům můžeme nabídnout knihy k tématu nebo jiné knihy vhodné pro věkovou skupinu dětí.

Následuje **rozloučení** s dětmi, rodiči a maskotem.

Pomůcky:

Psychomotorický padák, plastové míčky, kartičky s potravinami na třídění, žluté papíry, běloba, zubní kartáček (možno použít také štětec nebo vatové tyčinky), výkresy, děrovačka, chlupaté drátky, knihy k prohlížení pro děti i rodiče.

Literatura:

- ASTLEY, Neville. *Zoubková víla*. Vyd. 1. Praha: Egmont, 2013. [32] s. ISBN 978-80-252-2435-9 il.
- GANČARČÍKOVÁ, Kateřina. *Příběh veselých zoubků: jak se Honzík naučil starat o svoje zoubky*. 1. vydání. V Brně: Edika, 2018. 36 stran. ISBN 978-80-266-1227-8.
- GOLDSACK, Gaby. *Můj první kartáček*. Vyd. 1. [Praha]: Slovart, 2008. [32] s. ISBN 978-80-7391-118-8.
- HEYWORTH, Heather. *Zoubková víla: jak naučila děti pečovat o zoubky*. Překlad Žofie Lopatová. 1. vydání. Praha: Fragment, 2016. 20 nečíslovaných stran. ISBN 978-80-253-2831-6.
- HOWIE, Rhonda. *Zuby a zoubky*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2008. 16 s. Čti+; sv. 5. ISBN 978-80-7238-809-7.
- KOVALOVÁ, Eva. *Proč vlk šišlal?: pohádky, které stojí za to číst: 18 pohádek, které pomohou ochránit zoubky a zdraví vašich dětí*. Překlad David Mondok. 2., revidované vydání. [Praha]: StomaTeam, 2017. 59 stran, 14 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 978-80-904377-4-6.
- RADŮNZ, Iwona. *Moje zoubky*. Říčany u Prahy: Junior, ©2008. 29 s. ISBN 978-80-7267-358-2.
- SCHOENWALD, Sophie. *Velké čištění zubů v ZOO*. 1. vydání. V Praze: Fragment, 2019. 25 nečíslovaných stran. ISBN 978-80-253-4094-3.
- ZOULOVÁ, Andrea. *O zubních skřítcích*. 4. vydání. Náchod: Andrea Zoulová, 2018. 35 stran. ISBN 978-80-270-3775-9.

Vládův drak

Knihovna města Ostravy

Délka programu: 45–60 minut

Tvůrce programu: Mgr. Marta Malchárková

Cíl:

Společné setkávání, dítě naslouchá mluvenému a čtenému slovu, seznamuje se s podzimem, procvičuje jemnou motoriku, socializuje se v dětském kolektivu a učí se rozpoznat lež od pravdy.

Struktura programu:

Přivítání: Pozdrav a seznámení se maňáska s každým dítětem jednotlivě, říkačka *Dobry den*.

*Dobry den, dobry den,
dneska máme krásny den.*

*Ruce máme na tleskání
a nožičky na běhání.*

*Dobry den, dobry den,
dneska zlobit nebudem.*

Evokace k tématu setkání: Povídání o tom, co nás dnes čeká. Maňásek dětem prozradí, že dnes uslyší pohádku o papírovém drakovi a o podzimu. Ptá se dětí, zda vědí, co je vlastně podzim, jak to vypadá venku, jaké je počasí a co se dá všechno na podzim dělat.

Děti odpovídají.

Pohybová aktivita, poté úvod k představení.

Knihovnice: Venku máme podzim. Stromy zabarvily své listy do nádherných barev. Venku už není takové teplo. Sluníčko sice svítí, ale už tak nehřeje. Musíme se více oblékat, nosíme dlouhé kalhoty, mikiny, bundy a čepice... Dozrávají jablka, hrušky. Ptáci odlétají do cizích krajín za sluníčkem. Děti si venku pouštějí draky.

Porovnáme zkušenosti dětí s textem: Na co jsme zapomněli? Co dalšího zmiňuje vypravěč?

To byste nevěřili, kolik barevných draků se někdy vznáší oblohou. Jsou různí, velcí, malí, s očima, bez očí. A co vy, děti, byly jste už někdy pouštět draka?

Zkušenosti dětí.

Pohybová hra s padákem – houpání, zvedání, předvádění foukání větru od slabého po silný s básničkou *Foukej, foukej větríčku*.

Knihovnice: A přesně o jednom takovém draku je naše dnešní pohádka, která se jmenuje Vládův drak.

Otázky ve fázi před čtením, na strategii předvídání:

O čem by mohl příběh vyprávět? Kdo by tam mohl vystupovat? Co byste si přáli, aby se tam odehrálo?

Knihodivadélko – pohádka, představena formou divadélka, hraní s loutkami (vyrobeny z papíru a nalepené na špejli), zpracováno do příběhu.

Vládův drak (Eduard Petiška, *Pohádkový dědeček*)

Scénář k divadélku:

Vypravěč: Vždycky, když na podzim začal foukat vítr, začaly děti shánět špejle, nitě, tenké papíry a hlavně provázky. Každý chtěl mít nejdelší provázek a to proto, aby jeho drak létal hodně vysoko. Největšího a nejkrásnějšího draka měl Vláša. Měl oči, nos a velikou pusou. Všechny děti mu ho záviděly a nejvíc Kája. Kája totiž žádného draka neměl a ani si ho nedovedl vyrobit. Kamarádi byli hodní a Kájovi nabízeli pomoc.

Děti: Pojď, Kájo, my ti pomůžeme. Uděláme společně draka a můžeš ho pak s námi chodit pouštět.

Kája: Na co? Já o to nestojím, nechci, abyste mi pomáhali, když budu chtít, udělám si draka sám. Jenže já nechci. Pfff, k čemu bych draka měl?

Děti: Kájo, proč nechceš draka dělat? Podívej, jaká to je nádhera, když venku fouká vítr a drak létá oblohou.

Kája: Jaká nádhera. Nechce se mi a basta...

Otázka na strategii předvídání: *Proč se Kájovi asi nechce?*

Vypravěč: Nebyla to však žádná pravda, děti. Kája by si rád draka udělal, jen se styděl před ostatními, že to neumí. Když pak vyšli na louku za město pouštět draky, šel s nimi a loudil na ostatních.

Kája: Půjč mi, prosím, na chvíli svého draka, já ti ho jen chvíli podržím.

Otázky: *Myslíte, že mu ho někdo na chvíli půjčí? Proč si to myslíte?*

Vláda: Víš, Kájo, já se o svého draka hrozně bojím. Co když se ti provázek vysmekne z ruky a drak ti uletí?

Kája se zlobí: Tak ty mi ho tedy nepůjčíš. Jak chceš, nepůjčuj, ale já ti za to něco provedu a to teprve uvidíš.

Otázky:

Jak se Kája cítil, proč? A co by mohl Vládovi provést? Zkuste předvést. Nebo mohou být připraveny různé emotikony a děti si půjdou stoupnout k tomu emotikonu, který podle nich vyjadřuje Kájův pocit.

Vypravěč: A tak se taky stalo. Večer, když si šel Vláda ukládat draka do komory, Kája už číhal schovaný za plotem a čekal, až Vláda draka uloží a vrátí se domů. Pak rychle přešel plot a sebral ho a utíkal domů.

Kája: Už mám svého draka, hurá. Jen si jej budu muset nějak předělat, aby nikdo nepoznal, že to není můj drak. Jak to udělám? Už to mám, nalepím mu nový obličej. Tak hotovo, ten se mi podařil. Zítra půjdu pouštět draka s ostatními. To se všichni budou divit, jakého krásného draka mám.

Otázka: *Co myslíte děti, jaký byl drak?*

Děti: Podívejte se všichni, Kája nese draka. Ten je krásný!

Vláda: Ten drak je mi nějak povědomý, vypadá skoro stejně jako ten můj. Jen ten můj měl červený nos a tenhle má nos zelený. Kdo ví, kde se můj drak ztratil, někdo mi ho odnesl. Večer jsem ho schovával do komory, a když jsem se vrátil ze školy, už tam nebyl.

Kája: Teď se všichni podívejte, jak můj nový drak poletí. Připravím se a rozběhnu se. Co se to děje? Nějak se mu nechce vzlétnout. Pořád se drží u země. Rozběhnu se rychleji a určitě můj dráček vzlétne. Snad jsem jej špatně nepřelepil.

Vypravěč: Kája se rozběhl a drak začal stoupat výš a výš.

Otázka: *Co by se teď mohlo stát v příběhu?*

Vypravěč: Kája se vůbec nestyděl za to, že to není jeho drak, ale Vlášdův. Najednou se začal drak ve vzduchu točit. Dělal přemety, kotrmelce a jako šipka letěl dolů a rovnou do rybníku. Tam už byl Kája a přitahoval si za provázek mokrého draka ke břehu. Když už byl drak z vody venku, měl opět červený nos a ne zelený.

Otázky: *Co se stalo s drakem? Jak bude příběh asi teď pokračovat?*

Vypravěč: Na hladině rybníka plaval jiný drak, ne celý, jen kus pomalovaného papíru, kterým Kája Vlášdova draka přelepil. To vám byla ostuda. Kája se tak styděl, že nechal draka drakem a utíkal domů, co mu nohy stačily. Celý týden pak raději nechodil ven a mezi děti.

Otázky: *Jak se asi Kája cítil teď? A jak se zachová asi Vlášda? Jak by ses zachovala na místě Vlášdi ty? Předvedte...*

Vypravěč: Vlášda byl správný kluk, proto nejen že Kájovi odpustil, ale pomohl mu i nového draka si vyrobit. Kája se Vlášdovi omluvil a už navždy si pamatoval, že brát cizí věci se nevyplácí.

Otázky: *Stalo se vám někdy něco podobného? Jaký byl Kája na začátku a jaký na konci (děti mohou různě znázorňovat)? S jakým Kájou by ses chtěl kamarádit a proč? Jak se máme chovat k ostatním dětem?*

Doporučení a nabídka knih – dětem a rodičům připravíme k prohlédnutí další knihy Eduarda Petišky pro děti ve věku 3–6 let (např. *Pohádková babička, Dobrodružství malých cestovatelů, O jablonce, Kam se schoval nůž apod.*)

Zde je možné ptát se dětí, jaké knihy znají, co mají knihy společného, čím se liší...

Tvoření – vyrábíme dráčka jako zápich do květináče.

Volná hra – volný pohyb, pozvánka na příští setkání.

Rozloučení: rozloučení s maňáskem

Pomůcky:

Maňásek, padák, divadlo: loutky vyrobené z papíru k pohádce (2 kluci, drak, obličej draka se zeleným nosem), prostěradlo, tvoření: špejle, lepidlo, barevný papír, nalepovací očička, izolepa, fixy.

Literatura:

Dobry den [cit. 6.2.2020] Dostupné z: <https://www.promaminky.cz/rikadla-a-basnicky/casti-tela-19/dobry-den-dobry-den-152>

PETIŠKA, Eduard. *Pohádkový dědeček*. České vyd. 12., V Ottově nakladatelství 2. Ilustroval Zdeněk MILER. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-412-4., str. 26–28.

Začarovaná zelenina

Knihovna města Hradce Králové

Program pro školku i malou skupinu dětí s rodiči

Délka programu: 30–45 minut

Tvůrce programu: Markéta Dubnová

Cíl:

Upevnění znalosti barev, spolupráce v kolektivu, poznávání ovoce a zeleniny, zahnání strachu

Struktura programu

Přivítání a úvod:

Přivítám děti a na úvod jim vysvětlím, že v knihovně se usadila zlá čarodějka, která vysála barvy z ovoce a zeleniny. Tahle čarodějka je schovaná v zavřené vedlejší místnosti, a pokud jí budeme hrát a zpívat, zkamení a můžeme jí barvy zase sebrat. Zeptám se dětí, jestli jsou odvážné a půjdou do toho (*zatím vždy byly:-*).

Děti si rozeberou nevybarvené obrázky s ovocem a zeleninou.

Internet poskytne dostatek materiálu k vytištění např.

<http://www.predskolaci.cz/ovoce/12225>,

<http://www.predskolaci.cz/zelenina/12206>

Písnička:

Nacvičíme písničku (*ovocnářskou, ta má nejvyšší účinnost: „Měla babka čtyři jabka“, tu zvládnou i pěvecky méně nadaní*), a až ji budeme umět, vyrazíme k čarodějnici pro barvy. *S dětmi, které se čarodějky bojí, jdu společně, nebo jdou maminky.*

Zatímco odnášíme barvu (pastelku, kterou má čarodějka kolem pasu), zbytek dětí (a maminek) zpívá. Při větším počtu dětí zpěv trvá docela dlouho, písni se dá střídát víc. Lze použít i Orffovy nástroje.

Kreslení:

Když získáme barvy, které jsou potřeba, děti ovoce a zeleninu vybarví. *Nespěcháme, pastelky si děti půjčují. Každé má totiž jen jednu, spolupráce je nutná.*

Pak ovoce a zeleninu roztrídíme na záhonek (zelenina) a na strom (ovoce; *jahody jako výjimku si vysvětlíme*). *Jedná se o hnědou deku*

a větev položenou na stole. Ovoce a zeleninu nosí děti a samy určují, kam patří a jak se ta na jejich obrázku jmenuje.

Zeptáme se dětí, co potřebují pro svůj růst stromy a rostliny. Kromě zalévání a sluníčka jim poskytneme i pořádně kyprou půdu a opylování od včel či jiného hmyzu:

Pohybová aktivita:

Děti poprosíme o žízalí pomoc pod záhonem a včelí opylování na stromě. Podlézají stůl (*velmi oblíbená aktivita*) a dělají bzující včely, které běhají po knihovně.

Ochutnávka:

Z vysvobození ovoce a zeleniny máme všichni velkou radost, může následovat malá ochutnávka nakrájených kousků osvobozené zdravé potravy, klidně poslepu jako „poznávačka“. Alternativa: Nemáte-li k dispozici reálné ovoce a zeleninu, lze děti odměnit hádankami o nich. *Tady je potřeba zamyslet se, co provedete s čarodějnici. Osvědčilo se mi prohlásit ji za definitivně zkamenělou po uloupení poslední barvy nebo vysvobození poslední mrkve, protože děti k ní jinak nakukovaly a divily se, proč se nehýbe. Čarodějnice může být i skutečná osoba, která prostě odejde.*

Práce s knihou: je při čtení hádanek. Používám tyto dvě knihy, které zeleninové a ovocné hádanky obsahují: Pospíšilová, Zuzana: *Hádám, hádáš, hádáme* a Pospíšilová, Zuzana: *Máš nadání na hádání*. Příklad hádanky (Pospíšilová, Zuzana: *Hádám, hádáš, hádáme*, kap. Ovoce a zelenina, str. 22–39):

Červeňoučké kouličky
s maličkými zrníčky?
Pro kluky i děvčata
rostou sladká ... (rajčata)

Vhodná otázka ve fázi evokace:

Děti, znáte nějakou pohádku, která by vyprávěla o ovoci nebo zelenině?
Poté následuje převyprávění/dramatizace pohádky.

Pohádka:

Zakončíme pohádkou, kterou můžeme i trochu zahrát: O veliké řepě.

Použitá kniha: Hrubín, František: Dvakrát sedm pohádek

Veliká řepa je rudé prostěradlo, do kterého jsem ukryla knihy o ovoci, zelenině, zahradě a cokoli více či méně tematického, ale věkově přiměřeného, a svázala zelenou šálou. Řepu jsem přišlápla k podlaze a vyzvala dobrovolníky: děda dostal klobouk a táhl, ale nevytáhl, babka se odlišila šátkem, vnučka mašlí, pes, kočička a myš museli předvést, že umí tahat i na čtyřech a jsou schopni udělat zvuky uvedených zvířat.

Reflexe:

Když konečně řepu vytáhneme, řepa nám nadělí překvapení v podobě knih, které si děti mohou prohlédnout. Lze i podiskutovat, jestli každá pohádková řepa v sobě má knihy, jestli by děda neměl raději řepu jedlou než čtecí..., záleží na věku a skladbě dětí.

Alternativa: Pokud si nakreslíte jednoduché obrázky s postavami z pohádky, lze jako reflexi použít sestavení správného pořadí dědečkových pomocníků.

Vysvětlíme si, že i v knihách děti pomohly „odeklít“ zakleté obrázky a daly jim barvu. *Pokud jsme na začátku měli k mání nějakou zelinářskou knihu s černobílými obrázky a mohli nad ní smutnit, je to bonus navíc. Kniha může být i starší a z oddělení pro dospělé, aby byla pro děti patřičně neatraktivní.*

Potřeby:

Čarodějnice (namalovaná, figurína, nebo kolegyně), pastelky (přivázané k pasu, nebo rozložené na zemi), vytištěné černobílé obrázky ovoce a zeleniny, hnědá deka, látka, červená látka na řepu, zelená šála, šátek nebo látka, Orffovy nástroje.

Poznámky:

V programu je možné (ideálně např. po Ochutnávce) také předložit dětem reálné ovoce a zeleninu a např. hádat jejich názvy.

Lze využít i další varianty pohádek o veliké řepě, např. František Bartoš, Hana Zobačová: O veliké řepě (nakl. Pasparta) ad.

Veronika Laufková a kol.

Projekt S knížkou do života a čtenářská gramotnost

Metodická příručka pro práci knihoven s dětmi ve věku 3–6 let

Redakce: Hana Hlušíčková

Vydala Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut

1. vydání

Praha 2020

Tisk: Tiskárna Helbich, a. s.

Distribuce: Národní knihovna ČR – Knihovnický institut

Klementinum 190, Praha 1, 110 00

e-mail: vit.richter@nkp.cz

Neprodejné